

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PEDAGOGICKÁ

KATEDRA HUDEBNÍ VÝCHOVY A KULTURY

**RYTMUS JAKO VÝCHODISKO PRO HUDEBNĚ POHYBOVÝ
ROZVOJ DĚTÍ PŘEDŠKOLNÍHO VĚKU**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Natálie Burešová

Učitelství pro mateřské školy

Vedoucí práce: Mgr. et Mgr. Ing. Veronika Růžičková, Ph.D.

Plzeň, 2023

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a zdrojů informací.

V Plzni dne .....

.....
vlastnoruční podpis

Poděkování

Děkuji své vedoucí práce Mgr. et Mgr. Ing. Veronice Růžičkové, Ph.D. za odborné vedení, ochotu, cenné rady a především čas, který mi věnovala při tvorbě této bakalářské práce. Dále děkuji všem pedagogům v dětské skupině v Plzni, kteří se podíleli na realizaci mé praktické části, za vstřícný přístup a spolupráci. Velké poděkování patří i mé rodině, partnerovi a přátelům za trpělivost a podporu při psaní této práce.

OBSAH

Úvod	3
1 VYMEZENÍ POJMU RYTMUS.....	5
1.1 RYTMUS.....	5
1.2 ZÁKLADNÍ SLOŽKY KOMPLETNĚ POJATÉHO TERMÍNU RYTMU	6
1.2.1 Puls	7
1.2.2 Metrum.....	7
1.2.3 Délky tónů.....	8
1.2.4 Tempo a hybnost	8
1.3 DALŠÍ HUDEBNĚ VÝRAZOVÉ PROSTŘEDKY.....	10
1.3.1 Melodie a harmonie	10
1.3.2 Dynamika	11
1.3.3 Barva.....	11
1.4 SHRNUÍ	12
2 HUDEBNÍ VÝVOJ DÍTĚTE.....	13
2.1 HUDEBNÍ VÝVOJ DÍTĚTE DO VĚKU TŘÍ LET.....	13
2.1.1 Prenatální a novorozenecké období.....	13
2.1.2 Kojenecké období	14
2.1.3 Batolecí období.....	15
2.2 HUDEBNÍ VÝVOJ DÍTĚTE V OBDOBÍ PŘEDŠKOLNÍHO VĚKU	17
2.3 SHRNUÍ	19
MOTORICKÝ VÝVOJ DÍTĚTE.....	20
2.4 MOTORICKÝ VÝVOJ DÍTĚTE OD NAROZENÍ DO VĚKU TŘÍ LET	20
2.4.1 Novorozenecké období.....	20
2.4.2 Kojenecké období	21
2.4.3 Batolecí období.....	23
2.5 MOTORICKÝ VÝVOJ DÍTĚTE PŘEDŠKOLNÍHO VĚKU	24
2.6 SHRNUÍ	25
3 KOMUNIKACE S HUDBOU POHYBEM TĚLA.....	26
3.1 HRA NA TĚLO	27
3.2 INSTRUMENTÁLNÍ ČINNOSTI.....	28
3.2.1 Nástroje Orffova instrumentáře a jejich možnosti využití	28
3.2.2 Orffův Schulwerk	30
3.3 POHYBOVÁ IMPROVIZACE.....	31
3.4 TANEC	32
3.5 SHRNUÍ	33
4 PRAKTICKÁ ČÁST	34
4.1 SEZNÁMENÍ S HUDEBNÍM SVĚTEM	34
4.1.1 Motivační činnosti	34
4.1.2 Rozezpívání a zpěv.....	36
4.1.3 Rozlišování barvy tónů.....	37
4.1.4 Rozlišování výšky tónu.....	39
4.1.5 Hodnocení činností.....	40
4.2 POZNÁVÁME KRÁSY HUDEBNÍHO SVĚTA	40
4.2.1 Příběh o dešti – Dynamika.....	41
4.2.2 Příběh čáry – Tempo.....	42

4.2.3	Délky tónů.....	44
4.2.4	Taneček pro kouzlenou flétničku.....	46
4.2.5	Hodnocení činností.....	47
4.3	SEZNÁMENÍ S IMPROVIZACÍ A ROZLOUČENÍ S KOUZLENOU FLÉTNIČKOU	48
4.3.1	Zvířecí improvizace	48
4.3.2	Obr a víla.....	50
4.3.3	Zakončení činností a rozloučení s kouzelnou flétničkou	51
4.4	REFLEXE	52
	ZÁVĚR.....	53
	RESUMÉ	55
	SUMMARY	56
	SEZNAM LITERATURY	57
	SEZNAM INTERNETOVÝCH ZDROJŮ	59
	SEZNAM OBRÁZKŮ	60
	PŘÍLOHY	I

ÚVOD

Téma bakalářské práce „Rytmus a pohyb jako východisko pro hudebně pohybový rozvoj dětí předškolního věku“ jsem si zvolila z důvodu mého celoživotního pozitivního vztahu k hudbě a pohybu. Dále jsem chtěla touto prací inspirovat pedagogy mateřských škol, neboť jsem se v průběhu praxí nesčetněkrát setkala s faktem, že učitelé nemají kladný vztah k hudbě a kvůli této skutečnosti nevzniká dostatek příležitostí pro kvalitní hudební rozvoj dětí. Mimo jiné je mým záměrem poukázat na význam propojení oblastí pohybu a hudby.

Hlavním cílem této bakalářské práce je vytvořit soubor hudebně pohybových činností, které u dětí budou podporovat rozvoj rytmického cítění založený na vnímání a prožívání základních složek rytmu a hudebně výrazových prostředků. Zároveň se tyto aktivity budou podílet na rozvoji jemné i hrubé motoriky, rozvoji tvořivosti, představivosti a kreativity. Záměrem činností je také děti seznámit s hudebními nástroji, pohybovou improvizací a tancem.

K dosažení těchto stanovených cílů je v teoretické části práce vymezen pojem rytmus ve všech jeho významech, jeho základní složky a hudebně výrazové prostředky. Tyto informace slouží k porozumění jednotlivým pojmům a jejich popis napomáhá k lepší orientaci v oblasti hudební teorie. V další kapitole je popsán hudební a motorický vývoj dítěte od prenatálního období do předškolního věku i emoční rozvoj dítěte, který úzce souvisí s prožíváním hudby. Poslední kapitola teoretické části pojednává o komunikaci s hudbou pohybem těla a zaměřuje se zejména na hru na tělo, pohybovou improvizaci a tanec ve smyslu nácviku jednoduché choreografie dle instrukcí. Tyto tři oblasti tvoří jádro hudebně pohybových činností, nicméně uvedeny jsou v této kapitole také instrumentální činnosti, které se podílejí na rozvoji jemné motoriky.

V teoretické části bakalářské práce se objevují i příklady z praxe, které by mohly být inspirací pro hudebně pohybový rozvoj dětí. Důvodem zařazení těchto praktických uplatnění do textu je zaměření bakalářské práce na činnosti v mateřské škole, kde je potřeba teorie propojovat s praxí.

Praktická část obsahuje činnosti zaměřené na hudebně pohybový rozvoj dětí předškolního věku, které jsou rozděleny do třech částí podle jednotlivých dnů. Každá aktivita je samostatně rozpracována a zahrnuje informace ohledně cíle činnosti, motivace, potřebných

pomůcek, obsahu, průběhu a reflexe. Aktivita jsou vytvořeny tak, aby splňovaly stanovené cíle práce a podporovaly hudební i pohybovou tvořivost dětí na nejvyšší možné úrovni.

1 VYMEZENÍ POJMU RYTMUS

V první řadě je důležité zmínit, že vnímání rytmu je předpokladem pro kultivovaný pohyb, neboť pomáhá koordinovat různé pohyby těla. Například při tanci je rytmus hudby naprosto klíčový pro soulad pohybů tanečníků, aby se dokázali synchronizovat s hudbou i mezi sebou navzájem. Vnímání rytmu i dalších složek hudby ve spojitosti s pohybem je východiskem pro kvalitní hudebně pohybový rozvoj. „*Vědomým vytvářením paralel mezi výrazovými prostředky hudby a pohybu dochází k přirozenému propojení dětských hudebních poznatků, hudebních aktivit a zážitků, otevírá se prostor k rozvíjení hudebně pohybové kreativity dětí.*“ (Jenčková, 2002, s. 10) Proto bychom dětem od nejtítlejšího věku, ale zejména v tom předškolním, měli poskytnout dostatečné možnosti v oblasti hudebně pohybového vzdělání, které by mělo být pestré, poutavé a obohacující.

V této kapitole se dozvíme, jakými způsoby se definuje pojem rytmus a budou zde podrobně vysvětleny tři rozdílné významy tohoto slova: rytmické cítění, rytmus v užším významu, který se zabývá střídáním dlouhých a krátkých tónů, tedy obecně délkou tónů, a rytmus v širším významu, čímž je myšleno časové strukturování hudby obsahující pojmy metrum, puls, rytmus jako délka tónů, tempo a hybnost. Následně si připomeneme, jaké známe hudebně výrazové prostředky, které jsou úzce spojeny s pojmem rytmus a bez nichž by hudba nemohla existovat. Jedná se o rytmus, melodii, dynamiku, tempo, barvu a harmonii.

1.1 RYTMUS

Při vyslovení slova rytmus se nám nejprve vybaví jakékoliv pravidelné střídání časových intervalů, událostí nebo přírodních jevů. Můžeme tedy mluvit o tom, jak po noci nastává den a poté opět noc, dále jak se každý rok vystřídají čtyři roční období, nebo rytmické střídání hodin, minut a sekund. Neměli bychom zapomínat i na biologické rytmy, které jsou také pravidelné a významné pro lidský život, patří mezi ně například tlukot srdce, chůze a dýchání. Z tohoto hlediska určitě lze chápat rytmus ve všeobecném významu jako střídání událostí, ale neměli bychom zapomínat na rytmus hudební, který popisujeme jako komplex jevů. Rytmem jako východiskem pro hudebně pohybový rozvoj dětí předškolního věku se tato práce zabývá na prvním místě, neboť „*rytmické cítění je základní a fylogeneticky nejstarší hudební schopnost, která se rozvíjí z vrozeného pohybového instinktu dítěte.*“ (Kodejška, Váňová, 1989, s. 31)

V praxi i odborné literatuře se slovo rytmus používá v mnoha významech. V knize Hudební psychologie pro učitele se například setkáváme s vysvětlením, že „*hudební rytmus je základní výrazový prostředek, organizující hudbu v čase. Způsob strukturace hudebního času závisí na jednotlivých složkách rytmu, jimiž jsou: puls, metrum, délky tónů, hybnost a tempo. Tyto složky jsou vzájemně propojené a neoddělitelné.*“ (Sedlák, Váňová, 2013, s. 137)

V tomto případě se jedná o rytmus v širším neboli nadřazeném významu. Zmíněné složky si pojmenujeme jako základní složky rytmu, které budou podrobně popsány v následující kapitole.

Obsah slova rytmus v užším významu můžeme vysvětlit jako „*Poměr mezi časovými délkami za sebou plynoucích zvuků, jež mohou být vystřídávány i negací zvuku.*“ (Janeček, 1955, s. 10) Jinak řečeno, jedná se o střídání dlouhých a krátkých tónů, zvuků nebo pomlk, které lze chápat také jako negaci zvuku.

A nakonec nesmíme opomenout rytmické cítění, které je možné nazvat také smyslem pro rytmus, a vysvětlit jej jako cit pro časové strukturování hudby. V této oblasti je tedy rytmus chápán jako hudební schopnost. Rytmické cítění je ovlivněno nejen vrozenými predispozicemi jedince v oblasti hudby, ale také tím, co bylo získáno učením. Díky tomu, že se děti již od brzkého věku setkávají s hudebními činnostmi, tyto zmíněné schopnosti se u nich rozvíjejí a zdokonalují. V současnosti již můžeme potvrdit, že „*téměř všechny děti mají předpoklady k tomu, aby získaly určitý vztah k hudbě a osvojily si jisté dovednosti, které jim umožní hudební činnost.*“ (Zezula a Janovská, 1987, s. 16) Mezi vhodná cvičení pro rozvoj rytmického cítění může patřit vytleskávání těžkých dob při zpěvu písně, rytmické diktáty, odhalování rytmických chyb, rytmické hádanky (poznávání písní podle rytmu), opakování předehraných rytmických útvarů a v neposlední řadě i propojení rytmu s pohybem a tzv. hra na tělo, neboť rytmus a pohyb je společně silně provázaný a jejich spojení nám nesmírně pomáhá rozvíjet rytmické cítění. Jelikož usilujeme o rozvoj smyslu pro rytmus zejména u dětí v předškolní a rané školní výuce, propojení pohybu s rytmem se pro ně stává mnohdy tím nejpřirozenějším a nejlépe uchopitelným způsobem vzdělávání.

1.2 ZÁKLADNÍ SLOŽKY KOMPLETNĚ POJATÉHO TERMÍNU RYTMU

Mezi základní složky termínu rytmus používaného v nejstarším významu pro časové uspořádání hudby patří puls, metrum, délky tónů, tempo a hybnost. (Váňová, 2012, s. 12)

Následně tyto pojmy podrobněji vysvětlíme a ke každému budou uvedeny také příklady k praktickému využití podporující hudební rozvoj dítěte.

1.2.1 PULS

Puls se v hudbě označuje jako „*pravidelné opakování počítacích dob ve stejných časových odstupech.*“ (Sedlák, Váňová, 2013, s. 137) Jedná se o nejelementárnější formu periodického opakování na jejímž základě „*vzniká určitý časový půdorys, „rastr“.*“ (Sedlák, Váňová, 2013, s. 137) Při využívání pulsace „*záleží na označení, jaká délková jednotka se stane jedním pulsem.*“ (Váňová, 2020, s. 12) Například v taktu osminovém to je nota osminová a v taktu čtvrtovém se jedná o notu čtvrtovou.

Název této složky rytmu pochází z latinského slova pulsus, který v překladu znamená tepot a odkazuje na propojení s tlukotem srdce. Z toho je zjevné, že puls bývá spojován i s biologickými projevy, kromě zmíněného tlukotu srdce také v pravidelnosti dýchání, v chůzi, žvýkání potravy apod.

Pulsaci je možné přirozeně rozvíjet například rytmickou chůzí, která může být doprovázena nějakým hudebním nástrojem, hudbou nebo klidně jen tleskáním. Důležité je pouze dodržet pravidelný časový odstup, podle kterého synchronizujeme chůzi. Dále lze zařadit i rytmické skákání, pochodování nebo hru na tělo.

1.2.2 METRUM

Metrum je pravidelné střídání přízvučných a nepřízvučných dob, zjednodušeně lze říci, že se jedná o střídání těžké a lehké doby. Procesem pravidelného střídání zmíněných dob vzniká liché nebo sudé metrum a v notovém zápisu hovoříme o taktu. Takty mohou být jednoduché (2/4, 3/4, 3/8) a složené (4/4, 6/8). Vrchní číslo označení taktu nám udává, do kolika máme počítat, spodní pak délku noty, která připadne na jednu dobu. (Váňová, 2020, s. 12)

Jelikož dochází někdy k záměně pojmů puls a metrum, uvedeme si jejich rozdíly. Metrum se od pulsu liší zatěžkáním přízvučných dob. Pokud máme v notovém zápise uvedený jen puls, není možné poznat, o jaký takt se jedná. Když ale k pulsu přidáme důraz na tzv. těžkou dobu, vznikne metrum a v tomto případě již lze určit takt.

Mezi hudební činnosti podporující rozvoj vnímání metra může být vhodné využít Orffův instrumentář (třukání pouze na přízvučné doby, nebo naopak jen na ty nepřízvučné při realizaci těžké doby jiným nástrojem), reagovat pohybem na dvoudobé a třídobé metrum (taktování, nebo tanec), vytleskávání slov v lichém a sudém metru, využít jakékoliv pohybové prvky na zdůraznění přízvučné doby (například dupnutí na dobu přízvučnou, tlesknutí na dobu nepřízvučnou), také lze na zdůraznění přízvučné doby udělat větší krok, nebo se při chůzi zhoupnout v těle.

1.2.3 DÉLKY TÓNŮ

Délky tónů, nebo přesněji řečeno rytmické hodnoty not, mají stejné délkové poměry bez ohledu na to, o jaký druh taktu se jedná. Kupříkladu notu půlovou lze rozdělit na dvě čtvrt'ové nebo čtyři osminové a nota čtvrt'ová se rozdělí na dvě osminové. Na čem však záleží, je označení taktu, na kolik dob se tyto hodnoty počítají. V taktech čtvrt'ových je vždy čtvrt'ová nota na jednu dobu, zato v taktech osminových je na jednu dobu osminová nota a čtvrt'ová je na dvě doby. (Váňová, 2020, s. 12) Střídání tónů různých délek je tudíž v notách přesně zaznamenáno, ale mění se jejich počty dob v návaznosti na označení taktu.

Dospělí jedinci nebo starší děti většinou alespoň na základní úrovni ovládají čtení not, s tím ale nelze počítat u dětí v předškolním věku, které pochopitelně noty převážně číst neumí. V mateřských školách není potřeba děti učit grafické znázornění not, stačí, že pouze pochopí a dovedou odlišit rozdílné délky tónů. Pro vznik představy délky tónů můžeme zahrát dva a více tónů odlišné délky na hudební nástroj (například flétna, klavír, kytara) a děti budou určovat, který tón byl kratší a který delší (na principu práce s kontrastem). Tento způsob je pro děti velice efektivní a dobře uchopitelný. V jiném případě mohou děti pohybově znázornit délku jednotlivých tónů, tím je myšleno, že dokud bude daný tón hrát, dítě se bude pohybovat. Takto dítě samo dokáže rozlišit trvání zahráných tónů, neboť mu k tomu dopomohl pohyb, který je pro děti nesmírně přirozený a opravdu je jim velmi blízký.

1.2.4 TEMPO A HYBNOST

Tyto dvě složky rytmu spolu souvisí, dokonce bývají v praxi často slučovány a pro oba významy se používá termín tempo. Pro lepší pochopení a orientaci v pojmech budou zde rozděleny a popsány samostatně.

Tempo lze definovat jako „*rychlost průběhu hudební interpretace, projevující se střídáním základních metrických dob a absolutní délkou (časovými odstupy) počítací doby v taktu.*“ (Sedlák, Váňová, 2013, s. 140) Stručněji řečeno tempo je rychlost, jakou se skladba hraje. Základním rysem tempa je frekvence metrické pulsace, která bývá vyjádřena počtem úderů za minutu, a k přesnějšímu označení tempa se používá italské hudební názvosloví (např. *presto, lento, andante*). (Váňová, 2020, s. 18)

Hybnost se dá vysvětlit jako „*hustota pohybu, tj. počet not obsažených v taktu.*“ (Drábek, 2004, s. 27) Tudíž když jsou v taktu dvě noty půlové, je hybnost malá, ale pokud jsou při stejném tempu v taktu noty šestnáctinové, můžeme říci, že je hybnost velká. Takto vnímáme hudbu proto, že je skladba zdánlivě rychlejší, přitom je to jen dojem, který máme z rychlejšího střídání zvuků. Z toho vyplývá, že hybnost nemá žádný vliv na tempo, protože noty osminové zahrané v tempu *vivace* budou vždy rychlejší než šestnáctinové noty hrané v tempu *adagio*. (Drábek, 2004, s. 27)

S tempem a zároveň i s dynamikou je výrazně často spojována agogika, kterou lze vysvětlit jako odchylky předem udaného tempa skladby, jedná se tedy o nepravidelnou proměnu tempa. Agogika většinou nebývá zaznamenána v notovém zápise, neboť se autor spoléhá na interpreta, který by měl vycítit, že například se stupňováním dynamiky přibývá energie a je tudíž možné mírně zrychlit. Naopak pokud narazíme na dynamické znaménko *diminuendo*, ubereme na hlasitosti a nepatrně zpomalíme. Někdy se stává, že je změna tempa výraznější, v tomto případě se již používá italské označení *accelerando* (zrychlovat) a *ritardando* (zpomalovat). (Váňová, 2020, s. 18)

I když to na první pohled nevypadá, mezi oběma zmíněnými jevy ovšem existuje určitý vztah, protože pro určitou hybnost se volí určitý okruh temp. Tím je například myšleno, že následné zvuky o frekvenci 65-75 za minutu je možné chápat i jako následnost dob, to znamená, že se tempo shoduje s hybností. Pokud se frekvence zrychluje, začnou se někde dva zvuky včleňovat pod jednu dobu, takže se hybnost stane rychlejší než tempo. V opačném případě uvedeného příkladu se stane tempo rychlejší než hybnost. Z tohoto vyplývá, že změny hybnosti zpravidla způsobují změny tempa. (Poledňák, 1984, s. 135)

Pojem hybnost je definován velkým množstvím autorů v různých publikacích odlišně. Pro tuto práci se nejlépe osvědčila formulace Václava Drábka v knize *Stručný průvodce hudební*

psychologii a také definice Ivana Poledňáka v publikaci *Stručný slovník hudební psychologie*.

S dětmi je možné pracovat na rozvoji vnímání tempa různými způsoby. Mezi ty jednodušší, přesto však efektivní, patří například určování tempa skladeb na základní úrovni (pomalá a rychlá), dále lze skladby mezi sebou porovnávat pomocí přídavných jmen pomalejší, rychlejší, nejpomalejší a nejrychlejší. Tempo skladeb se dá dětem přiblížit a ztvárnit také pomocí obrázků, k pomalé hudbě přiřadíme obrázek šneka, k rychlé například geparda. Mezi další způsoby rozvoje je možné zařadit i pohybové aktivity, při kterých dítě tělem předvede tempo hrané skladby, tudíž na pomalou píseň se bude pohybovat zpomalně, na rychlou naopak zrychleně.

1.3 DALŠÍ HUDEBNĚ VÝRAZOVÉ PROSTŘEDKY

Mezi základní hudebně výrazové prostředky řadíme rytmus, melodii, tempo, dynamiku, barvu a harmonii. Tyto prvky tvoří základní vyjadřovací materiál, se kterým skladatel pracuje, kombinuje je a propojuje a díky tomu vytváří charakter skladby či písně. Vzhledem k tomu, že rytmus a tempo jsme si již vymezili v předešlé kapitole, následuje popis zbylých čtyř pojmů.

1.3.1 MELODIE A HARMONIE

Jedná se o „základní hudebně výrazový prostředek, který pojí do smysluplného celku tóny s různou výškou.“ (Váňová, 2020, s. 14) Stručně lze melodii označit jako řadu tónů po sobě jdoucích a v písni společně s rytmem vytváří základní časově-prostorový tvar, který je v notopise zachycen délkou a výškou tónů. V zápisu melodie jsou často doplněny názvy akordů, nebo schémata kytarových hmatů, v tomto případě hovoříme částečně i o harmonii, která je základem vícehlasé hudby. Melodie v sobě totiž určitým způsobem zahrnuje skrytě i harmonii. (Váňová, 2020, s. 18)

Termín harmonie znamená obecně souzvuk nebo soulad a definovat je lze jako souznění dvou a více tónů současně. Pokud se zaměříme na harmonické cítění v praxi, které se týká cítění vztahů v akordu, měli bychom děti vést k tomu, aby byly schopné zaznamenat chybu v doprovodu písně. Pokud tak učiní, je to známka rozvinutého harmonického cítění. (Sedlák, Váňová, 2013, s. 153)

1.3.2 DYNAMIKA

Dynamika pojednává o zvukové intenzitě hudební skladby, tedy o její hlasitosti. Znamená to, že popis dynamiky nám udává, zda se bude hrát píseň potichu, nebo hlasitě. Abychom se lépe orientovali v notovém zápise, pomáhají nám dynamická znaménka, která jsou zkratkami italských názvů. Zde uvádím tři základní a nejčastěji používaná dynamická znaménka: *p* – *piano* – potichu, *f* – *forte* – hlasitě, *mf* – *mezzoforte* – středně hlasitě (dále se setkáváme i se znaménky: *pp*, *ppp*, *ff*, *fff*, *mp*, *fp*, *sf* a jiné).

Při hře na hudební nástroj nebo při zpěvu je také možné využít plynulé zesílení a zeslabení. K tomu se používá pojem *crescendo* a *decrescendo*, která mají také svá znaménka připomínající zobáček a zapisují se pod notovou osnovu.

Obrázek 1 Znaménka crescendo a decrescendo, zdroj:

<https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Crescendo-decrescendo.svg>

Cit pro dynamiku jakožto hudebně výrazový prostředek je vhodné rozvíjet na základní úrovni již u dětí předškolního věku. I do tohoto rozvoje lze zařadit pohyb nebo různé pomůcky a nástroje. Obecně dětmi velmi oblíbené činnosti jsou ve spojení s barevným padákem (plachtou), který roztáhneme tak, aby byl napnutý, a začneme s ním mávat. Pokud s plachtou budeme pohybovat ve velkém rozsahu, bude vydávat hlasitý zvuk, ale v případě, že zmenšíme intenzitu pohybu, hlasitost se sníží. Dobré je i regulovat hlasitost při hraní na jakékoliv hudební nástroje nebo při zpěvu.

1.3.3 BARVA

Tento hudebně výrazový prvek je úzce spojený s těmi předešlymi. S barvou zvuku souvisí zbarvení hlasu člověka, které se liší v závislosti na věkové kategorii, pohlaví nebo na konkrétní osobnosti člověka. Barvu nerozlišujeme jen u lidských hlasů, ale také u hudebních nástrojů, neboť každý nástroj má svou charakteristickou barvu, která je dána zejména materiálem nástroje. Pro příklad a lepší představu si uvedeme flétnu sopránovou vyrobenou ze dřeva a flétnu příčnou, která je vyrobena z kovu. Přestože se jedná o podobný hudební nástroj, zvukem se od sebe velice liší. Tóny jednotlivých hudebních nástrojů totiž „obsahují základní tón a celé spektrum svrchních harmonických (aliquotních, částkových) tónů, které

zaznívají současně s nimi.“ (Sedlák, Váňová, 2013, s. 124) Avšak při poslechu hudebních nástrojů zachycujeme základní tón spolu s alikvotními tóny pouze jako jeden tónový komplex vyznačující se určitou barvou tónu. (Sedlák, Váňová, 2013, s. 124)

Barva zvuku je charakteristická pro určitý nástroj nebo hlas. Výběrem konkrétního hudebního nástroje se skladatel snaží zdůraznit nebo vytvořit určitou hudební situaci, která má posluchače vtáhnout do aktuální nálady přednesu. S dětmi můžeme procvičovat rozeznávání a pojmenování hudebních nástrojů při jejich poslechu nebo lze domýšlet a popisovat, jaké pocity a náladu v nás skladba budí.

1.4 SHRNUÍ

Hudební rytmus je mnohoznačný pojem, který si zaslouží pozornost a dostatečné vysvětlení. Je potřeba si uvědomit vzájemné propojení hudby a pohybu, zejména při rozvoji základních složek rytmu a výrazových prostředků. Propojením vnímání rytmu a jeho vyjádření pohybem v dětech rozvíjíme rytmické citění. Vznikne u nich přirozený cit a vztah k hudbě, neboť pohyb je součástí jejich každodenního života a rytmus taktéž. Díky tomu, že se dětem všechny tyto složky, prostředky a prvky potřebné pro vnímání a tvoření hudby zprostředkují srozumitelným způsobem, podpoříme jejich následný hudební rozvoj, který je čeká ve škole nebo v dalším životě.

2 HUDEBNÍ VÝVOJ DÍTĚTE

Hudební schopnosti se vyvíjí již od útlého věku jedince, proto v této kapitole kromě předškolního období nahlédneme i do vývoje prenatálního, novorozeneckého, kojeneckého a batolecího. „*Studium hudebního vývoje dítěte se zaměřuje na tři základní oblasti: sluch, motoriku a hlasové projevy.*“ (Zezula, Janovská, 1987, s. 35) Dozvíme se tedy, jak vývoj dětí v těchto třech oblastech probíhá a stručně si nastíníme, jakým způsobem se dítě rozvíjí po hudební stránce. Dále zde bude zmíněn i emoční vývoj dítěte v jednotlivých vývojových etapách, neboť silně souvisí s celkovým prožíváním hudby.

2.1 HUDEBNÍ VÝVOJ DÍTĚTE DO VĚKU TŘÍ LET

„*Vymezení jednotlivých vývojových etap:*

- *Prenatální období – od početí po narození dítěte*
- *Novorozenecké období – 1. měsíc*
- *Kojenecký věk – 1. rok*
- *Batolecí věk – 1 až 3 roky*“ (Skorunková, 2013, s. 40)

2.1.1 PRENATÁLNÍ A NOVOROZENECKÉ OBDOBÍ

Za prenatální vývoj se považuje období od oplození vajíčka po narození dítěte a trvá přibližně 9 kalendářních měsíců. V této době probíhá především biologický vývoj dítěte a vytváří se jeho všechny orgánové systémy. (Skorunková, 2013, s. 43)

Sluchové vnímání se vyvíjí u plodu již v prenatálním období a dítě dokáže vnímat přes břišní stěnu zvuky okolního světa. Nejintenzivnějším zvukem pro plod je pochopitelně matčin tlukot srdce, velmi dobře vnímá i její hlas a hlas otce nebo jakékoliv často přítomné osoby je mu také známý. „*Nejpřesvědčivějším projevem této skutečnosti je, že novorozené děti preferují hlas své matky.*“ (Franěk, 2005, s. 129) Stejně tak to bývá i u hudby, kterou matka poslouchala během těhotenství. Díky mnoha výzkumům se potvrdilo, že děti po narození dokážou rozlišit a reagovat nějakým způsobem na známé hudební skladby nebo jakékoliv výrazné zvuky. Jejich reakcí bývá často pohyb, radost a zpomalení tepové frekvence srdce. Jeden z mnoha výzkumů prováděl kupříkladu psycholog P.G. Hepper (1991), který se pokusil zjistit, zda si plod dokáže zapamatovat znělku z televizního pořadu, a jeho pokus skončil úspěchem. Dále je také velmi zajímavé, že plod v prenatálním období je schopen vnímat i rytmické pohyby matčina těla, například chůzi, a počátkem devátého měsíce si

začíná osvojovat schopnost si slyšené akustické projevy i zapamatovat. (Franěk, 2005, s. 128, 129)

Po narození dítěte se ihned zaktivuje jeho hlasové ústrojí a mezi jeho první projevy patří hlasitý křik a pláč, který se pohybuje okolo tónu a¹ a h¹. Výšková diferenciacce nastává okolo třetího až čtvrtého měsíce. (Kodejška, Váňová 1989, s. 73)

Pokud se zaměříme na emoční projevy novorozeného dítěte, je zřejmé, že mimické a hlasové projevy emocí jsou pozorovatelné již od úplného narození jedince. „*Dítě přichází na svět s vrozenou schopností emočně reagovat a signalizovat tak míru svého aktuálního uspokojení či neuspokojení.*“ (Vágnerová, Lisá, 2021, s. 90) Můžeme tedy uvést, že dítě komunikuje se svým okolím prostřednictvím svých emocí, které dává najevo hlasovým projevem, pohyby nebo mimikou. (Vágnerová, Lisá, 2021, s. 90)

2.1.2 KOJENECKÉ OBDOBÍ

„*Kojenecký věk označuje první rok života, kdy dochází k velmi rychlému rozvoji schopností, které jsou základem pro další interakci se světem.*“ (Skorunková, 2013, s. 59)

V tomto období se dítě pokouší kvalitně naslouchat mateřskou řeč a neustálý křik začne střídat broukání a žvatlání. Fáze broukání nastává většinou okolo třetího měsíce a jelikož dítě slyší samo sebe a má radost ze svého úspěchu, podněcuje ho to k další zvukové aktivitě. Kromě vnitřní motivace na něj působí i pozitivní reakce vnějšího okolí, které ho stimulují k dalším projevům. Dítě také začíná lokalizovat zdroj zvuku a vzhledem k rozvoji tělesných pohybů hlavy se za ním začíná otáčet. Po několika měsících od narození začíná dítě vnímat i rytmus, proto začíná reagovat na básničky a říkadla, která jsou výrazně rytmická, a často se dítě samo snaží rytmus napodobit boucháním do předmětů nebo svými výkřiky. „*K uskutečnění elementárních hudebních projevů je důležitá hudební paměť, při které dochází k zachycení a uložení nejrůznějších hudebních podnětů. Vytváří se tak elementární hudební zkušenost.*“ (Kodejška, Váňová, 1989, s. 74) Z uvedeného je zjevné, že u dítěte, které přichází do styku s hudebními prvky již v takto raném dětství, se rozvíjí hudební vnímání a celkový vztah k hudbě. Je proto důležité, aby rodič tento vývoj neopomíjel a připravil dítěti vhodné prostředí obsahující pozitivní hudební stimuly. Velice záleží na kvalitě těchto stimulů a za jednoho z těch nejvhodnějších můžeme považovat zpěv matky.

Jak již bylo zmíněno, po období broukání nastává období žvatlání, které je velice významné pro budoucí vývoj řeči, neboť v této etapě dítě záměrně napodobuje zvuky mateřského jazyka. Žvatlání vzniká kombinací souhlásek a samohlásek ve slabikách nebo základech slov a můžeme říci, že si tímto způsobem dítě cvičí svá mluvidla, protože imituje to, co slyší ve svém okolí. Ke konci prvního roku se u dětí začínají objevovat první slova, která mají nějaký význam (máma, pápá, bába), ale porozumění některým základním slovům nastalo už dříve. (Skorunková, 2013, s. 66) Prvním slovům se někdy říká tzv. dětský žargon neboli hantýrka, které většinou rozumí jen rodiče dítěte a mívá zpravidla neurčitý význam nějakého globálního přání. (Langmeier, Krejčířová, 2006, s. 73)

Rozsah emočních prožitků kojence je stále poněkud omezený. Dítě zpočátku stále ještě projevuje pouze libost a nelibost, přičemž nelibost se často promění ve vztek. Mezi čtvrtým až osmým týdnem života se u kojence objevuje úsměv, který ale ještě není projevem radosti, neboť se jedná o pouhou reakci na úsměv pečující osoby a pokus o napodobení. Dítě si postupně úsměv spojuje s pozitivním emočním prožitkem a až teprve poté ho můžeme považovat za vyjádření radosti. V následujících měsících dítě projevuje ostražitost a nejdříve okolo šestého měsíce se začínají diferencovat pocity úzkosti, strachu a zlosti. V přibližně podobném období vzniká i tzv. separační úzkost, což je strach z odloučení matky nebo pečující osoby. Emoční vývoj ovlivňují rodiče hlavně jejich přístupem ke kojenci, způsobem, jakým s ním komunikují a jak reagují na jeho projevy. Dítě si spojuje hlasový projev rodičů a tón hlasu s jejich mimikou obličej, tyto informace si ukládá a později je využívá k porozumění. Děti ve čtyřech měsících jsou schopny porozumět šťastnému, zlostnému a neutrálnímu výrazu obličej blízké osoby, přičemž v sedmém měsíci to dokážou již u všech lidí. Emočně zabarvená reakce matky dítěti slouží jako důležitá informace o aktuální situaci a o přijatelnosti jeho chování. Vzhledem k tomu, že se dítě již v kojeneckém věku orientuje v emočních projevech, je důležité, aby přišlo do styku i s empatií, tedy aby matka jevila známky empatického chování směrem k dítěti, protože podmínkou rozvoje této schopnosti je pozitivní zkušenost. (Vágnerová, Lisá, 2021, s. 90-93)

2.1.3 BATOLECÍ OBDOBÍ

„Batolecí věk zahrnuje dobu od 1 do 3 let života dítěte. Je do období tzv. první emancipace, kdy se dítě stává samostatnějším. Současně dochází k výraznému vývoji dětské osobnosti.“ (Skorunková, 2013, s. 70)

V této době se u dítěte velmi rychle a intenzivně rozvíjí řečové schopnosti, které se prolínají i s těmi hudebními. Pokusy o zpívání melodie, nebo dokonce i o zpěv v kombinaci se slovy jsou stále častější a dítě se neustále v tomto ohledu zdokonaluje. Nejdříve se batole snaží o co nejpřesnější napodobení hudebního projevu, který si převzalo ze svého okolí, později se však začíná snažit o jednoduchou improvizaci a „*mezery ve své paměti je schopno vyplnit vlastní tvořivostí. „Motivačním podnětem pro prvopočátky pěvecké improvizace je zejména touha dítěte experimentovat.*“ (Kodejška, Váňová, 1989, s. 75) Dítěti se v průběhu tohoto období rapidně rozšiřuje slovní zásoba, která ale zpočátku zůstává pouze na pasivní úrovni, což znamená, že dítě slova a slovní spojení zná, rozumí jim, ale ještě je nezačalo používat. Ve chvíli, kdy si jednotlivé výrazy kvalitně a dostatečně naposlouchá, začne je aktivně aplikovat.

Mezi druhým a třetím rokem po narození, což lze označit za starší batolecí věk, si můžeme všimnout, že spousta dětí již dokáže poměrně čistě a rytmicky správně zpívat jednoduché písně, které dobře znají. Pokud se dostanou do styku s jednoduchými hudebními nástroji, většinou se jedná o nástroje z Orffova hudebního instrumentáře, dokáží je bez potíží ovládat a zkombinovat se zpěvem nebo pohybem. V tomto období by se neměla opomíjet tzv. hra na tělo, která velmi podporuje rytmické cítění dítěte a také s ní lze doprovázet zpěv. Jedná se o tleskání, dupání, plácání do různých částí těla (stehna, ramena, kolena atd.), a pokud je člověk kreativní, je možné vymyslet i další způsoby projevu. Ve starším batolecím věku děti mnohdy dokáží pracovat kromě rytmu a melodie také s metrem, dynamikou nebo akcenty.

U dětí, které se pohybují ve věkové kategorii do tří let, je orientační rozsah hlasu mezi tóny g^1 až c^2 . Pokud mají hlasový rozsah menší, příčinou většinou bývají jejich malé pěvecké zkušenosti. U nerozespívaných dětí se setkáváme s nízkým hlasovým rozsahem, který je umístěný v nízké hlasové poloze a pohybuje se mezi tóny $a-e^1$, nebo $a-g^1$. (Tichá, 2014, s. 21)

V oblasti emočního vývoje se batole stává více vyvinuté a lépe se orientuje v projevech jiných lidí, ale všechny emoční výrazy ještě není schopno odlišit. Zpočátku se dokáže dobře vyznat v rozlišování pozitivních a negativních výrazů, nicméně postupně si dítě pozorováním a zkušenostmi začíná uvědomovat, jaké chování nebo situace předcházely konkrétnímu projevu emoce. Děti v tomto období často přiřítají emoce i neživým předmětům, tedy hračkám a věcem, které je obklopují, to lze vysvětlit jako přenášení svých

vlastních pocitů do jiných objektů. Mezi druhým a třetím rokem si batolata začínají uvědomovat, že jiní lidé mohou cítit odlišné pocity, než jsou ty vlastní, stále však nedokáží pochopit, že lidé mohou své emoce zastírat, tedy jsou přesvědčena o souladu vnějších projevů a vnitřních pocitů jedince. Vzhledem k tomu, že v batolecím věku je prudký nárůst pasivní i aktivní slovní zásoby dětí, okolo druhého roku jsou schopny rozlišit výrazy „šťastný“ a „smutný“, avšak používat je ještě nedovedou. Aktivní používání slov spojených s emocemi nastává až ke konci druhého roku. V batolecím věku si také můžeme všimnout prvních pokusů o regulaci emočních projevů, tedy dítě se snaží zmírnit negativní emoce například nějakou náhradní aktivitou nebo vyhledáním rodiče. Objevují se také tzv. sebehodnotící emoce, kdy si dítě uvědomuje, že překročilo určité hranice, a to se projeví studem nebo zahanbením. (Vágnerová, Lisá, 2021, s. 141-144)

2.2 HUDEBNÍ VÝVOJ DÍTĚTE V OBDOBÍ PŘEDŠKOLNÍHO VĚKU

„Předškolní věk trvá od 3 do 6 let. Konec této fáze není určen jen věkem dítěte, ale především nástupem do školy.“ (Skorunková, 2013, s. 80)

Dítě v předškolním období navštěvuje předškolní vzdělávací zařízení nazývané mateřská škola, ve které má jedinec možnost se všestranně rozvíjet. Mateřská škola se zaměřuje na komplexní vývoj jedince a jejím hlavním cílem je vzdělávat, doplňovat rodinnou výchovu a kromě toho také dítě adekvátně připravit na vstup do školy.

V této životní fázi dětí se vlivem biologického zrání vyvíjí sluchový analyzátor, současně se anatomicky utváří i hlasový orgán a hlasivkové svalstvo sílí. Tvoření tónů se postupně automatizuje, a tím se upevňují pěvecké dovednosti, dítě také již dokáže soustředěněji poslouchat a chápat vokální a přiměřenou instrumentální hudbu. Od věku čtyř let je většina dětí schopná rozlišit ve vnímaném hudebním projevu základní emoce (smutný, veselý, rozzlobený) a ukázat citový výraz na příslušném obrázku lidské tváře. (Sedlák, Váňová, 2013, s. 362) Dále děti dokáží pracovat s fantazií na mnohem vyšší úrovni než doposud, tudíž mohou k písňím vymýšlet různé příběhy, postavy a scénáře, a to bývá velmi oblíbená činnost. Hlasový rozsah předškolních dětí se mění s věkem, u čtyřletých jedinců se pohybuje v rozmezí tónů d^1 až ais^1 , nebo h^1 a u dětí pěti až šesti letých bývá mezi tóny d^1 až c^2 . Tento rozsah je naprosto nutné respektovat, jinak by se mohly hlasivky poškodit.

Děti mají k hudbě převážně kladný vztah, který je ale potřeba i nadále podporovat různorodými činnostmi. Důležitá je správná motivace, vhodně zvolená aktivita odpovídající věku jedinců a adekvátní příprava ze strany učitele i dětí. Nejčastěji zařazujeme do řízené činnosti v mateřské škole činnosti poslechové, pěvecké, hudebně-pohybové a instrumentální. Největším základem je při vzdělávání postupovat od aktivit jednodušších a postupně se dopracovat k těm složitějším. Také musíme myslet na to, že každé dítě je individuální a má své specifické potřeby, proto děti nikdy do ničeho nenutíme a snažíme se nabídku činností v mateřské škole přizpůsobit tak, aby vyhovovala všem.

U jakýchkoliv pěveckých činností musíme dbát na hlasovou hygienu, která je nesmírně důležitá pro správný rozvoj mluvního i zpěvního hlasu. Před začátkem vokálních činností je třeba se rozezpívat, k čemuž můžeme využít jakékoliv vhodné metody, například zpěv úryvků jednoduchých písniček (Sedí liška pod dubem, Skákal pes), nebo zpěv určitých slabik (ku-ku, tý-dý, brm-brm). Dále je nutné, aby děti zpívaly ve vhodné tónině, tudíž v tónovém prostoru jejich hlasového rozsahu. Nesmíme zapomínat ani na správné držení těla při zpěvu. Při zpěvu vstoje by nohy měly být v mírném stoji rozkročném, nebo můžeme zpívat vsedě a u obou pozic by se měly dodržovat tyto zásady: uvolněná ramena, rovná záda, hlava v prodloužení těla a při sezení mít chodidla nejlépe opřená o zem. Potřebné je myslet i na vhodný vzduch ve třídě, mělo by být dostatečně vyvětráno a děti by neměly zpívat v příliš prašném prostředí. Dětem také neustále připomínáme, že při zpěvu nekřičíme, neboť častý křik by mohl poškodit hlasivky, a to stejné platí i u šepotu. Rozvoj dětského zpěvu a celkově i hudební rozvoj je podmíněn správným hudebním a pěveckým vzorem, neboť děti se vše učí nápodobou, a pokud dítě napodobuje nevhodný zpěv, narušuje to jeho vývoj. (Tichá, 2014, s. 13)

V předškolním období je dítě v emočním prožívání mnohem více vyrovnanější a stabilnější než v předešlých etapách vývoje. Jeho emoční vývoj se velice rychle rozvíjí a jedním z důsledků je rozsáhlá socializace jedince. Dítě je již schopné bohatě diferencovaných emočních vztahů k lidem v oblasti rodiny, známých, ale i vrstevníků. Dítě v tomto věku touží po uspokojování sociálních a emočních potřeb, proto se usilovně snaží o kamarádství s ostatními a o dobré vztahy mezi svými vrstevníky. (Langmeier, Krejčířová, 2006, s. 93) Emoční projevy vzteku a zlosti nebývají v předškolním věku už tak časté jako v batolecím, protože děti chápou jejich příčiny. Naopak se děti častěji setkávají se strachem, neboť ten je spojený s rozvojem dětské představivosti. Strach se pro ně stává vzrušujícím a mnohdy se

ho snaží uměle vyvolat vzájemným strašením, nikdy by však strach neměla podpořit negativní zkušenost, která by mohla způsobit velmi silné prožívání strachu, což bývá nevhodné. Předškolní jedinci bývají velice radostní a mají smysl pro humor, vymýšlejí různé žerty a smích je opravdu baví. (Vágnerová, Lisá, 2021, s. 227) S rozšiřující slovní zásobou a emočním vývojem dokážou děti rozpoznat a pojmenovat více emocí, a jelikož je mají již dobře zafixované v paměti, jsou schopni jednotlivé emoce i předvést. Ve spontánních hrách tedy můžeme zaznamenat falešný pláč nebo vztek, když si děti hrají na matku a dceru, nebo i nadšení, pocit překvapení a mnoho dalšího. Předškolní dítě také dovede bez větších obtíží přiřadit fotografii emoce k pojmu a díky rozvinuté představivosti se mu podaří vymyslet i důvody, proč se člověk na obrázku takto cítí. V tomto období jsou děti schopné emoce propojit také s hudbou, tedy dítě nám oznámí, že mu rychlá píseň připadá veselá nebo naopak pomalou označí za smutnou. Děti velmi baví emoce napodobovat ať už mimicky, nebo velkými pohyby a ve spojitosti s hudbou to tvoří dokonalou kombinaci. Opět se tedy přesvědčujeme o tom, že hudba a pohyb jsou spolu v souladu, pokud se jedná o hudebně pohybový rozvoj.

2.3 SHRNU TÍ

Hudební vývoj dítěte začíná již v průběhu prenatální fáze během těhotenství matky. V následujících obdobích se dítě hudebně rozvíjí a zdokonaluje. I když je tento vývoj podmíněn biologickým rozvojem jedince, je nutné ho adekvátně podpořit pestrými hudebními činnostmi již od raného dětství. Pokud dítěti poskytneme prostředí bohaté na různorodé hudební podněty, vzniká u něj kladný vztah k hudbě, který je nesmírně důležitý pro budoucí rozvoj, vnímání hudby a případně i její interpretaci. Předškolní pedagog je dokonce povinen zahrnout do vzdělávací nabídky aktivity podporující hudební rozvoj a dbát na hlasovou hygienu, která je důležitá pro rozvoj hlasu. S vnímáním hudby je také spojený emoční vývoj jedince, který probíhá od narození dítěte.

Je velice důležité si uvědomit, že hudební vývoj souvisí s paralelně probíhajícím motorickým vývojem. Prostřednictvím pohybu dítě poznává svět a reaguje na něj. Propojení hudby a pohybu záměrně využíváme při rozvoji osobnosti dítěte.

MOTORICKÝ VÝVOJ DÍTĚTE

Pohyb je součástí celého našeho života a má velice důležitý význam ve všech oblastech lidského rozvoje. Nepostradatelným se stává zejména u malých dětí, které prostřednictvím pohybu zkoumají a poznávají svět a každá zkušenost je pro ně přínosná. Bohužel jakékoliv rozsáhlejší pohybové omezení u dětí se negativně odráží i v ostatních oblastech vývoje nebo vzdělávání.

Motorický rozvoj lze rozdělit na rozvoj hrubé a jemné motoriky. Hrubá motorika je spojená s pohyby celého těla, tedy s pohyby velkých svalových skupin. Jedná se o koordinaci horních a dolních končetin, rytmizaci pohybů, celkové držení těla a také jeho ovládnutí. Jemná motorika naopak představuje pohyby drobných svalů, tedy jemné pohyby rukou, uchopování a manipulaci s drobnými předměty. Jemná motorika zahrnuje i několik dalších odvětví, kterými se ale zabývat nebudeme, pro představu je však můžeme uvést: oromotorika, vizuomotorika, grafomotorika, mimika a logomotorika. (Speciální pedagogika, 2015)

V této kapitole se dozvíme základy motorického vývoje dítěte od jeho narození po předškolní věk, které budou rozděleny do jednotlivých oblastí dle stáří dítěte. Následně zde budou uvedeny konkrétní znaky tělesného vývoje jedince.

2.4 MOTORICKÝ VÝVOJ DÍTĚTE OD NAROZENÍ DO VĚKU TŘÍ LET

Stručný přehled jednotlivých vývojových etap z hlediska stáří jedince byl již uveden v předešlé kapitole Hudební vývoj dítěte.

2.4.1 NOVOROZENECKÉ OBDOBÍ

Novorozenecké období je zahájeno porodem a trvá přibližně jeden měsíc. Lidský plod se rodí mezi 38. a 42. týdnem těhotenství, jeho průměrná hmotnost se pohybuje okolo 3300-3400 g a měří v průměru 50 cm. (Vágnerová, Lisá, 2021, s. 45) Jedním z nejvíce nápadných znaků novorozence je výrazně velká hlava, neboť „*tvorí čtvrtinu z celkové délky těla, což odpovídá 20 % povrchu. V dospělosti tvoří pouze osminu (13 %) z celkové výšky, což je 7 % povrchu těla.*“ (Havličková, 1998, s. 18)

První měsíc po porodu se stává pro dítě obdobím adaptace na nové prostředí. Musí se smířit se zásadní změnou způsobu života a zvykat si na to, že již není součástí organismu matky. Dítě se po porodu ocitá ve zcela odlišných podmínkách: musí samostatně dýchat, přijímat potravu, vyměšovat se a udržovat tělesnou teplotu, která je nestabilní na rozdíl od teploty v plodové vodě. Projevy novorozeneckého dítěte jsou závislé na uspokojování jeho základních biologických potřeb. Jeho častý a dlouhotrvající spánek je vystřídán jen krátkými úseky bdění, které jsou většinou zapříčiněny touhou uspokojit jednu z biologických potřeb. (Vágnerová, Lisá, 2021, s. 45) Dítě většinou spí 20 hodin denně a probouzí se 7 až 8krát v průběhu 24 hodin, tyto údaje však velice záleží na individualitě jednotlivých novorozenců. (Skorunková, 2013, s. 53)

Mezi základní a výrazné pohybové znaky dítěte v této životní etapě patří dlaně zavřené v pěst, končetiny mívá pokrčené u trupu a jejich pohyby bývají velmi nekoordinované. Dítě se snaží otáčet hlavou za světlem nebo hledá zdroj zvuku a na silné podněty reaguje trhnutím celého těla. Novorozenec zpravidla není schopen udržet hlavu ve vzpřímené poloze, spíše potácivě přepadává z jedné strany na druhou. Můžeme tedy shrnout, že novorozenec je poměrně nehotový a nezralý jedinec, který je odkázán na péči okolních osob. (Langmeier, Krejčířová, 2006, s. 36)

2.4.2 KOJENECKÉ OBDOBÍ

Kojenecké období trvá od prvního měsíce života do jednoho roku a dochází v něm k mnoha vývojovým změnám psychického i fyzického charakteru. V celkovém vývoji jsou zřejmé individuální rozdíly jednotlivých dětí, neboť každé dítě je jiné a jeho růst a rozvoj je ovlivněn zejména vrozenými dispozicemi, ale také pozitivním či negativním působením okolí na dítě. Je velmi důležité, aby prostředí, ve kterém se dítě nachází nebo ho navštěvuje, bylo bohaté na podněty, a mohlo tak dítěti poskytnout kvalitní a komplexní rozvoj. (Vágnerová, Lisá, 2021, s. 51)

Jelikož pohybový vývoj souvisí s celkovým rozvojem kojence a umožňuje získávání nových zkušeností a poznatků, je naprosto nezastupitelný a nesmírně potřebný pro vývoj jedince ve všech oblastech rozvoje. S vývojem motoriky dítěte také souvisí zvědavost a jeho potřeba poznávat okolní svět, přičemž tyto vlastnosti fungují jako impuls pro zdokonalování v pohybové stránce těla. Prvním projevem souladu pohybových schopností s těmi poznávacími bývá snaha dosáhnout vhodné polohy těla, aby umožňovala lepší orientaci

v okolí. Dítě se tedy přibližně již ve dvou měsících snaží zvednout a udržet hlavu tak, aby se zvýšilo jeho zorné pole, a mezi třetím a pátým měsícem se vyvíjí ovládnání pohybů hlavy vleže na zádech i na břiše. Dalšími projevy bývá lezení a počátek samostatné lokomoce, kdy se dítě ke konci prvního roku dokáže samostatně pohybovat formou lezení, a následují i první kroky s dopomocí a později i bez ní. Dítě se díky těmto schopnostem dokáže přiblížit k žádoucím objektům a nemusí již čekat, než mu jeho okolí pomůže. (Vágnerová, Lisá, 2021, s. 66-67)

Pokud se zaměříme na jemnou motoriku u kojence, jedním z jejích prvních projevů rozvoje v tomto období bývá postupné uvolňování pěstiček. Okolo třetího měsíce dítě živě pohybuje rukama, jestliže spatří nějaký zajímavý předmět, a ve čtvrtém měsíci dítě již zvládne cílený pohyb ruky směrem k předmětu. Následně se také rozvíjí koordinace aktivity ruky a úst, to znamená, že dítě hračku dovede uchopit a vložit si ji do úst. V šesti měsících se kojeneček snaží sjednotit pohyby obou rukou a dokáže si hračku vědomě přendávat z jedné ruky do druhé. Z uvedeného je zjevné, že uchopování jde dítěti opravdu dobře už v takto raném věku, nicméně vědomé pouštění je mnohem obtížnější a nastává až okolo devátého měsíce. (Skorunková, 2013, s. 62) V tomto měsíci se také objevuje tzv. klíšťový úchop, kdy dítě používá k uchopování předmětu palec a ukazovák a předměty bere mezi tyto dva prsty. Manipulaci s hračkami ke konci prvního roku života lze již považovat za hru i přesto, že se stále spíše jedná o prozkoumávání hraček. Dítě už úmyslně mačká hračky, které vydávají zvuk, dokáže postrčit autíčko, snaží se stavět z kostek „komín“ a rozumí i funkcím některých známých předmětů, například hřeben dítě přikládá ke svým či matčině vlasům, nebo dokonce telefon k uchu. (Langmeier, Krejčířová, 2006, s. 56)

Již v takto útlém věku dítěte je vhodné jeho pohybový vývoj podpořit tím hudebním. Děti bývají z jakéhokoliv hudebního projevu nadšené, a pokud jim dáme možnost se zapojit pomocí různých chrastítek, rolničků nebo jakýchkoliv jednoduchých nástrojů vydávající zvuk, je to pro ně vždy zábavné a obohacující. I jednoduchá říkadla mající výrazný rytmus si získají pozornost u kojenců, a pokud rodič jakýmkoliv způsobem rytmizuje (tleskání, luskání, dupání), dítěti se rozvíjí hudební vnímání. Jelikož se snaží dítě rodiče většinou napodobit, hudební rozvoj je v tomto případě v souladu i s tím pohybovým.

2.4.3 BATOLECÍ OBDOBÍ

Batolecí věk trvá od jednoho roku do tří let a dochází v něm k rozvoji mnoha dovedností, schopností a především také celé dětské osobnosti. Typickým znakem pro tuto životní etapu je osamostatňování jedince a uvědomování si vlastní existence. Proto, aby k tomuto významnému rozvoji došlo, je potřeba, aby byl dítěti poskytnut dostatek důvěry, lásky, podpory a jistoty. (Vágnerová, Lisá, 2021, s. 107)

V oblasti hrubé motoriky se dítě v období druhého roku života zdokonaluje v chůzi. Batole má při chození nohy blíže u sebe a už nedošlapuje na celou plošku, nýbrž nejdříve na patu, proto se kroky stávají pravidelnější v délce i rytmu. Dítě dokáže své pohyby lépe koordinovat a dovede vybalancovat i drobné nerovnosti v terénu. Koncem druhého roku nastává fáze, při které se dítě učí poskakovat. (Havlíčková, 1998, s. 72) Pokud se zaměříme na chůzi po schodech, i přes její velkou obtížnost ji dítě do dvou let většinou zvládne. Nejdříve do schodů pouze leze po čtyřech končetinách, neboť je to pro něj jistější a bezpečnější, později však ovládá chůzi do schodů s mírnou dopomocí naprosto skvěle. Do druhého roku chodí batole po schodech způsobem, že na každém schodu přisouvá jednu nohu ke druhé, ale mezi druhým a třetím rokem se mu většinou podaří nohy i adekvátně střídat, alespoň pokud se jedná o chůzi po schodech nahoru. Chůze ze schodů je obtížnější a batole při ní zvládá střídat nohy až od třetího roku. Okolo dvou let dítě umí skákat z malé výšky nebo snožmo na místě a tyto pohybové činnosti jej náramně baví. (Langmeier, Krejčířová, 2006, s. 72)

Batolata se také velmi rychle zdokonalují v jemné motorice. Jejich pohyby rukou a prstů při uchopování, pouštění a manipulování se zlepšují a jsou více koordinované. Dítě před druhým rokem dokáže bez problému postavit z kostek jednoduchou stavbu, přičemž řadí kostky svisle i vodorovně. Ve třech letech je motorika prstů tak vyvinutá, že dítě dokonce dovede navlékat větší korálky na provázek, což se považuje za obtížnou aktivitu. Jedním z dalších významných pokroků v batolecím věku je rozvoj dětské kresby. Na konci prvního roku se dítě k tužce chová spíše jako k ostatním předmětům, tedy strká si ji do úst, bouchá s ní a mává, ale postupně se tyto projevy promění ve spontánní čmárání, které se následně začne rozvíjet v kresbu. (Langmeier, Krejčířová, 2006, s. 73) Dětská kresba je však velmi obsáhlé a složité téma, kterému se zde věnovat nebudeme, nicméně Marie Vágnerová s její publikací „Vývoj dětské kresby a její diagnostické využití“ má tuto oblast dětského vývoje velice

hezky zpracovanou. Dále se tímto tématem zabývala Helena Hazuková a Pavel Šamšula, kteří společně napsali knihu „Didaktika výtvarné výchovy I“, jež se vývojem dětské kresby také zabývá.

Důležitým vývojovým mezníkem tohoto období je schopnost regulovat vyměšování a samostatněji uspokojovat své potřeby. Dítě si uvědomuje svou emancipaci, a to má velmi pozitivní vliv na rozvoj jeho osobnosti. (Vágnerová, 2021, s. 109)

2.5 MOTORICKÝ VÝVOJ DÍTĚTE PŘEDŠKOLNÍHO VĚKU

Za předškolní věk je považováno období od 3 do 6 let, během kterého dítě navštěvuje předškolní zařízení, jež poskytuje dítěti vzdělávání, dále nahrazuje rodinnou výchovu a také připravuje na vstup do školy, čímž bývá tato fáze ukončena. Předškolní dítě je velmi zvědavé a iniciativní, má potřebu něco dokázat, zvládnout, vytvořit, a tím potvrdit své kvality. Také si hledá své místo ve skupině vrstevníků, což se projevuje intenzivním prosazováním svých názorů a nápadů, také částečně z důvodu ještě přetrvávajícího egocentrismu, který ovlivňuje myšlení i jednání jedince. Dítě v mateřské škole musí respektovat předem stanovený řád a pravidla, setkává se tam s úspěchem i nezdarem a prožívá pozitivní i negativní situace. Toto období může být chápáno jako fáze přípravy na život ve společnosti. (Vágnerová, Lisá, 2021, s. 171)

Z pohledu fyzických změn předškolního dítěte se mění jeho tělesné proporce, relativní délka hlavy se zmenšuje a relativní délka končetin se výrazně zvětšuje. „*U šestiletého dítěte zaujímá hlava asi 17 % a dolní končetiny asi 43 % z celkové tělesné výšky.*“ (Kouba, 1995, s. 49) U předškolního jedince dochází k poměrně rychlému růstu organismu, uvádí se přibližně 5 až 10 cm ročně a zvyšuje se i podíl svalové hmoty a celkové hmotnosti. (Kouba, 1995, s. 49)

Dětem v tomto období vývoje by měla být poskytnuta velká pestrost sportovních aktivit a různorodých pohybových programů ať už v mateřské škole, nebo v rodinném prostředí. Může se jednat o jízdu na kole, běh, míčové hry, plavání, lyžování, bobování, bruslení apod., vše by mělo být však prováděno pouze na základní, nikoliv závodní či vrcholové úrovni a sportovní příležitosti by se měly přizpůsobit zájmu konkrétního dítěte. Nesmíme zapomenout, že každé dítě je individuální a zatímco jedno může mít velkou potřebu pohybu, to druhé ji takovou mít nebude a bude spíše klidnějšího charakteru. (Havlíčková, 1998, s. 73)

Motorický vývoj předškolních dětí se stále zdokonaluje, dochází ke zlepšení pohybové koordinace, tělo je hbitější a pohyby elegantnější. Čtyřleté děti dovedou bez problémů skákat, poskakovat, lézt po žebříku, seskakovat z vyšších předmětů, házet míč a daří se jim lépe stoj na jedné noze. Velké zlepšení lze zaznamenat v samoobsluze, neboť dítě již samostatně jí, zvládá základní hygienu, také se snaží samo oblékat, i když k tomu ještě stále potřebuje mírnou pomoc. Svou zručnost si procvičuje při hraní s pískem, stavebnicemi, plastelínou nebo při kresbě, která je již více realistická. (Langmeier, Krejčířová, 2006, s. 88)

Pětileté a šestileté děti mají prostorově rozsáhlejší provedení pohybů a jsou vykonávány s větším vynaložením síly a poměrně výrazně větší rychlostí. Také se zlepšuje pohybový rytmus jedince a celková pohybová sebekontrola. Předškolní dítě má velice dobré řízení pohybů a může vykonávat pohyby již komplikovanější. Mezi motorické schopnosti patří silové, rychlostní, vytrvalostní a obratnostní schopnosti, které ve starším předškolním věku mohou nabýt vysokého stupně rozvoje a téměř vždy jsou podpořeny motivací. Pohybové dovednosti, jako je například běh, chytání a házení míče se také velice zlepšují, děti se dokáží více soustředit, být hbitější a pohyby jsou koordinovanější. (Kouba, 1995, s. 49-51)

Pokud by nás zajímala diagnostika dítěte z hlediska pohybových schopností a dovedností v předškolním věku, tedy před vstupem do školního zařízení, zabývá se jí Jiřina Bednářová společně s Vlastou Šmardovou v publikaci „*Diagnostika dítěte předškolního věku.*“ Tato kniha je vhodná pro pedagogy mateřských škol nebo rodiče dětí a kromě pohybu zahrnuje i ostatní oblasti vývoje.

2.6 SHRNUÍ

Motorický vývoj dítěte je velmi rozsáhlý a složitý proces, který souvisí s prožíváním hudby. Motorický vývoj lze rozdělit na vývoj hrubé a jemné motoriky, přičemž ta jemná představuje pohyby malých svalů a hrubá zahrnuje pohyby velkých svalových skupin. Každý pokrok ve vývoji náleží do určité fáze vývoje dítěte, proto je naprosto nepřijatelná snaha urychlit jednotlivý vývoj. Pro kvalitní motorický rozvoj je potřeba zejména podnětné prostředí, vnější motivace rodičů a pedagogů a pozitivní zpětná reakce okolí. Dále je také nutné respektovat jednotlivé rozdíly a potřeby jedince, neboť každé dítě je jiné a potřebuje individuální přístup zaměřený na jeho pohybové možnosti.

3 KOMUNIKACE S HUDBOU POHYBEM TĚLA

„*Pohyb je jedním z nejpřirozenějších projevů člověka.*“ (Lišková, 2006, s. 46) Zejména u předškolních dětí se jedná o naprosto neoddelitelnou část jejich života, díky které poznávají svět pro ně tím nejvhodnějším způsobem. Stejně tak přirozeným se pro dítě stává vyjádření hudby pohybem, je to bezprostřední reakce, která u dítěte budí zájem, dodává mu pocit radosti a určitého uspokojení, které ho motivuje k dalším činnostem tohoto typu. Propojení hudby s pohybem přináší dítěti hluboký prožitek, který je dán zejména citovým působením hudby a do hudebně pohybových aktivit dítě přenáší své zkušenosti, ale také i své nedokonalé představy, které doplňuje fantazií. Pohybové vyjádření hudby je u dítěte nejdříve spontánní činností, kterou si neuvědomuje a pomocí různých poskoků, otoček a běhu pouze vyjadřuje nadšení z pohybu a slyšené hudby. Postupně se však začíná vyrovnávat s tempem a s vnímáním rytmu, dále se vyvíjí u dítěte motorika a pohybová koordinace, jež přispívá k úmyslnému pohybovému vyjádření hudby. Dítě prostřednictvím pohybu komunikuje a může nám sdělit to, co zatím nedokáže slovně zformulovat, proto bychom v předškolním vzdělávání měli tvořit dostatečné množství příležitostí hudebně pohybových her a dbát na adekvátní rozvoj dětí v této oblasti. (Kurková, 1989, s. 9-10)

Důsledkem hudebně pohybových činností je kvalitní rozvoj motoriky dítěte a jeho rytmického cítění, dále tyto činnosti umožňují pochopení hudebních výrazových prostředků a základních složek rytmu (viz první kapitola) na elementární úrovni. Hudebně pohybová výchova vede děti k vlastním prožitkům, podporuje jejich rozvoj fantazie a napomáhá k fyzické uvolněnosti a psychické vyrovnanosti. Velká spousta aktivit zaměřených na hudbu a pohyb působí na mnohé předškolní děti relaxačně a pozitivně vzhledem k jejich psychice. (Lišková, 2006, s. 46-47)

V této kapitole si přiblížíme, jakými způsoby se dá hudba pomocí pohybu vyjádřit a jak spolu navzájem tyto dvě oblasti komunikují. Vysvětlíme si, co znamená hra na tělo a jaké jsou její možnosti využití, následně rozebereme také význam instrumentálních činností. Jelikož hra na tělo vychází převážně z hrubé motoriky a instrumentální činnosti jsou náročnější na koordinaci pohybu, a využívají tak spíše jemnou motoriku, tyto dvě oblasti budou popsány jednotlivě. Na závěr se zaměříme na tanec a pohybovou improvizaci ve spojení s hudbou.

3.1 HRA NA TĚLO

Hra na tělo je součástí Orffovo Schulwerku, zároveň tedy i České Orffovy školy, a je možné ji zařadit do přípravy pro hru na dětské hudební nástroje. Jedná se o oblast, která je někde na pomezí mezi instrumentálními a hudebně pohybovými činnostmi. Už z názvu „hra na tělo“ je zjevný způsob provedení těchto činností, ve kterých se naše tělo promění v nástroj a my na něj pomocí pohybů a úderů hrajeme. Aktivita obsahující tento způsob hry jsou u dětí velice oblíbené už z důvodu, že se s nimi setkávají již od útlého věku, stávají se pro ně tedy známou a přirozenou činností, ve které se cítí dobře a pohodlně. Dále je také baví, že jsou schopny pouze pomocí svého těla vydávat tak pestré, různorodé a fascinující zvuky.

Hra na tělo se skládá ze základních pohybů: tleskání, různých druhů pleskání, dupání, luskání, ťukání dvou prstů jedné ruky do dlaně té druhé, tleskání dlaně na hřbet ruky a hra pěstí jedné ruky na dlaň druhé ruky. (Lišková, 2006, s. 57) Kromě těchto zmíněných je možné vymyslet i další zajímavé pohyby a zvuky, například ťukání prstem na nos či ucho, jemné pleskání na hrudník nebo hlavu a spoustu dalších variant. Hra na tělo se celkově zaměřuje na rozvoj rytmického cítění, avšak díky těmto zmíněným alternativám, kupříkladu ťukání na ucho, se vnímání rytmu mnohdy umocňuje ještě více. I když to na první pohled nevypadá a pro ostatní je rytmizace na nose či uchu neslyšitelná, dítě to vnímá velmi intenzivně a zároveň mu aktivita pomáhá k poznávání svého tělesného schématu.

Hra na tělo se využívá nejčastěji ve spojení s rytmizací říkadel a zpěvem písní, dále bývá součástí různých rytmických hudebně pohybových her a také se uplatňuje při poslechu hudby. Tleskání, které je asi tou nejčastější variantou v mateřské škole, můžeme provádět různými způsoby, díky kterým získáme pokaždé odlišnou barvu zvuku. Kromě normálního tleskání můžeme využít i tleskání skluzem ve svislém směru, nebo tzv. duté tleskání, při kterém z dlaní utvoříme tvar podobný misce. K tleskání je vhodné zařadit i umístění (nad hlavou, za zády, pod kolena atd.), díky čemuž si děti procvičí i prostorové vnímání. Dalším pohybem je pleskání, které také bývá velmi oblíbené vůči svému výraznému zvuku. Pleskat je možné dlaněmi o stehna zepředu nebo zboku, popřípadě o hrudník, ramena, hýždě či boky. Pleskání lze provádět jednou rukou, dále také současně oběma rukama anebo střídáním pravé a levé ruky. Dalšími možnostmi může být zkřížené pleskání, tedy pravá ruka pleská na levé stehno a obráceně, nebo také obtížnější variantou je pleskání dlaněmi na rozdílné části těla. Mezi další oblíbené rytmicky znějící pohyby řadíme dupání, které lze vykonávat ve stoje, vsedě, při chůzi nebo tanci. Většinou se střídá pravá noha s levou a oblíbenými varianty této

hry na tělo jsou podupy celými chodidly, patou nebo špičkou. (Jenčková, 2002, s. 41-42) Nezapomínejme, že při hře na tělo jakýmkoliv způsobem kromě způsobů provedení můžeme klást důraz i na dynamiku nebo tempo)

Tato oblast hudebně pohybových činností přispívá k rozvoji jemné i hrubé motoriky dětí a zároveň i k rozvoji koordinaci pohybů. Dále také dochází k rozvoji paměti, smyslu pro rytmus a metrického cítění dětí. Hra na tělo zlepšuje soustředění a bývá základem pro improvizaci a vývoj tvořivosti. (Lišková, 2006, s. 56) Kromě toho ji lze využít jako jednu z technik muzikoterapie, která zbavuje napětí, uvolňuje křečovitě držení těla a rozvíjí schopnost zacházet se svým tělem přirozeným způsobem. (Šimanovský, 1998, s. 47)

3.2 INSTRUMENTÁLNÍ ČINNOSTI

Instrumentální činnosti nebo také instrumentální hra je u dětí velice oblíbená. Děti často bývají uchváceny zvukem, který pomocí nástroje vydávají, a jsou na sebe pyšní, že hudební nástroj umí ovládat. Kromě zábavy mají tyto činnosti ale mnohem větší význam. Nejen že při manipulaci s nástroji se rozvíjí jemná motorika a koordinace pohybů, nýbrž podporujeme u dětí také hudební vnímání, cit pro rytmus a přispíváme ke sluchovému rozvoji. Za první pokusy o instrumentální hru lze považovat i rozezvučování chrastítek v kojeneckém věku a jiných předmětů vydávajících zvuk, i když tyto činnosti nejsou plánované, ale spíše se jedná o touhu experimentovat, která bývá spontánní. I v takto raném věku se však pomocí těchto aktivit rozvíjí dětská představitost, tvořivost a fantazie. (Lišková, 2006, s. 99-101)

Jelikož děti při instrumentálních aktivitách používají zejména nástroje z Orffova instrumentáře, v této kapitole budou popsány a zároveň si stručně charakterizujeme pojem Schulwerk, jehož zakladatelem byl Carl Orff¹, který také vynalezl zmíněný typ nástrojů.

3.2.1 NÁSTROJE ORFFOVA INSTRUMENTÁŘE A JEJICH MOŽNOSTI VYUŽITÍ

Na rozvoji dětské tvořivosti, vnímání rytmu a celkové hudby se ve velké míře podílí nástroje Orffova instrumentáře, někdy nazývané také jako „dětské hudební nástroje“, které byly

---

¹ Carl Orff byl německý pedagog a skladatel expresivní hudby, která klade důraz na vyjádření emocí a pocitů. Narodil se v Mnichově v roce 1895 a zemřel v roce 1982 ve věku 86 let. Mezi jeho nejznámější a světově uznávané skladby patří Camina Burana (1937), Catulli Carmina (1943) a Trionfo di Afrodite (1951), jež spolu dohromady tvoří trilogii zvanou Trionfi. V roce 1961 byl Orffem založen Mozarteum institut, který byl od roku 1963 přejmenován na Orffův institut, jehož základním cílem bylo šíření ideí Orffova Schulwerku. (Salvet, 2008)

uzpůsobené dětem, aby mohly být jednoduše ovladatelné. Tyto nástroje lze rozdělit do dvou základních skupin. První skupinou jsou nástroje rytmické a druhou tvoří nástroje melodické. Mezi ty rytmické nástroje můžeme zařadit ozvučná dřívka, tamburínu, triangel, rolničky, prstové činelky, činel, bubínek, bonga, zvonek a drhlo. Tyto nástroje se vyrábí z rozdílných materiálů, proto je jejich barva zvuku odlišná a rozmanitá. Do druhé skupiny nástrojů, těch melodických, zařazujeme xylofon, zvonkohry a metalofony. V mateřské škole se spíše využívají nástroje rytmické, neboť jsou z důvodu jednoduché ovladatelnosti vhodné i pro ty nejmladší děti. Zároveň by se však měla zařazovat hra i na nástroje melodického typu, která děti nesmírně baví, protože mají pocit, že vytvářejí něco nového. (Lišková, 2006, s. 101-102)

Nástroje Orffova instrumentáře lze využít v mnoha činnostech a hrách v jakémkoliv předškolním, školním i mimoškolním zařízení. Instrumentální činnosti jsou specifické zapojením jemné motoriky, jsou propojeny s poslechem, rozvíjí smysl pro rytmus i výšku tónů. V předškolním věku můžeme dětem prostřednictvím instrumentálních her a pohybu zprostředkovat a přiblížit základní hudební poznatky, procvičovat rozeznávání zvuků, různých temp, dynamických kontrastů a pokud pracujeme i s melodickými nástroji, tak lze zařadit i rozpoznávání výšky tónů (rozlišování vysokého a hlubokého tónu) nebo rozeznání délky tónů. Dále s nástroji můžeme provádět různá instrumentální či pohybové improvizací aktivity, jež slouží k rozvoji dětské fantazie a představitivosti. (Jenčková, 2002, s. 222-224) Další možností je zařazení hudebních nástrojů do čtení textu, vznikne nám tak ozvučený příběh, který se stává poutavějším, napínavějším a děti si dovedou lépe představit děj. Nástroje Orffova instrumentáře nám mohou posloužit také jen jako doprovod k písním a jejich využití lze různě modifikovat. Například ozvučnými dřívky nemusíme hrát pouze tradičním způsobem, ale také jimi můžeme hrát o zem nebo o různé typy povrchů (dřevěný stůl, plastová bedna, kartonová krabice atd.). Později lze děti i vyzkoušet, zda bez zrakové kontroly na základě sluchového vnímání rozeznají, jaký předmět učitelka použila k hraní. Kvůli odlišným materiálům získáme pokaždé jinou barvu zvuku, děti se tímto způsobem seznamují s materiály a kromě toho se učí rozpoznat drobné rozdíly v barvě zvuku.

Nástroje Orffova instrumentáře zařazujeme do vzdělávacích činností z výše uvedených důvodů, následně nám však také mohou posloužit jen jako vhodná motivace, která je zejména pro děti velice důležitá. V neposlední řadě nesmíme především zapomenout na to, že

cílem instrumentálních her není bezchybný výsledek doprovodu písně, ale zejména průběh těchto činností (akcentujeme proces, nikoliv výsledek).

3.2.2 ORFFŮV SCHULWERK

Pojem Schulwerk můžeme označit za určitý soubor vzniklý z dobových myšlenek, které Carl Orff v průběhu svého života nestrádal. Sám Orff poznamenal, že Schulwerk nevznikl na základě nějakého konkrétního plánu, nýbrž z jeho potřeby, kterou považoval za důležité naplnit. (Poš, 1969, s. 25) „*Stále vás Schulwerk, ve všech svých proměnách podněcuje k samostatnému dotváření; není nikdy úplný a ukončený, nýbrž je neustále ve vývoji, v pohybu, v růstu.*“ (Poš, 1969, s. 25) Ve velice zkrácené a stručné verzi lze Schulwerk popsat jako koncepci elementární hudební výchovy obsahující sbírky hudebních kompozic a cvičení pro děti, jež se uplatňuje v praxi i teorii. Tato pedagogická metoda umožnila hudební vzdělání všem dětem bez rozdílu, a ne pouze těm nadaným. Schulwerk se také zaměřuje na dětskou tvořivost, která lze podpořit jednoduše ovladatelnými hudebními nástroji, které se nazývají Orffův instrumentář. (Salvet, 2008, s. 36-38)

Na počátku druhé poloviny 20. století se v České republice začalo uvažovat nad aplikací některých prvků Orffova Schulwerku pro české děti. Jelikož ale mohla být převzata jen malá část skladeb, bylo třeba, aby se zbylý obsah nahradil českými říkadly, lidovými písněmi, folklóry a novými skladbami. Orffovo dílo nemohlo být jen přepsáno, nýbrž adaptováno na naše české prostředí a pro tento nelehký úkol byli vybráni skladatelé Ilja Hurník a Petr Eben, kteří dali vzniknout České Orffově škole. (Franěk, 1974, s. 171-172) Ta se skládá z celkem pěti svazků a klade důraz obzvláště na hudebně pohybový rozvoj dětí. (Hurník, Eben, 1982, s. 5) Obsahuje zejména náměty, inspirace a metodické pokyny pro pedagogy, dále také zahrnuje partitury, které můžeme využít pro hru na hudební nástroje, a možnosti elementární improvizace, která byla v České republice v době vydání publikace úplně novou a nikým nezpracovanou složkou hudební výchovy. (Franěk, 1974, s. 171-172)

Na závěr můžeme shrnout, že Orffův přínos k hudebnímu vzdělávání byl pro současnou hudební výchovu dětí naprosto zásadní a nenahraditelný. Díky jeho myšlence propojit veškeré činnosti, tedy sjednocení mluveného projevu, poslechu, zpěvu, pohybu a instrumentálních činností, se dětem dostává komplexního hudebně pohybového vzdělávání. (Lišková, 2006, s. 101) Následně se zásluhou skladatelů I. Hurníka a P. Ebena tato idea dokázala přetvořit a adaptovat na české prostředí. Orffův instrumentář, který se dělí na

nástroje melodické a rytmické, má spoustu možností využití, avšak ve spojitosti s pohybem tvoří významnou kombinaci pro hudebně pohybový rozvoj dětí předškolního věku.

3.3 POHYBOVÁ IMPROVIZACE

Termín improvizace pochází z latinského slova *improvisus*, které lze přeložit přídavnými jmény nepředvídatelný, nenadálý nebo netušený. Improvizaci tedy chápeme jako projev, který je vykonáván nečekaně, bez přípravy nebo bez předem stanoveného plánu či předlohy. Improvizace může být například hudební, dramatická, výtvarná nebo pohybová. V hudebním světě se improvizace vyskytuje ve více formách, tedy například se setkáváme s improvizací pěveckou nebo improvizovaným projevem na hudební nástroje, dále také lze propojit pohyb s hudbou, a vznikne tak pohybová improvizace v reakci na slyšenou hudbu. Improvizace je projev prováděný na základě představ a fantazie člověka, přičemž velmi záleží na jeho tvořivé schopnosti, umění se soustředit a pohotově reagovat. Všechny druhy improvizace jsou velice oblíbené zejména z důvodu, že jejím prostřednictvím je možné vyjádřit své aktuální pocity, emoce, myšlenky nebo jakékoliv touhy. (Váňová, Sedlák, 2013, s. 314)

U dětí předškolního věku by se měl klást velký důraz na pohybovou improvizaci, neboť má kladný vliv na celkový hudební vývoj dětí a určitým způsobem se podílí i na jejich motorickém rozvoji. Dále také rozvíjí dětskou fantazii a představivost a podporuje citlivější vnímání hudby. Pro činnosti zaměřené na pohybovou improvizaci je charakteristické zachycení citového výrazu skladby, tedy pohybové vyjádření tempa poslouchané hudby, což se pro děti stává skutečným prožitkem. Mezi prvopočátky pohybové improvizace řadíme zejména pantomimické ztvárnění zvířat, postav nebo jednoduchých situací. (Lišková, 2006, s. 83) Pantomima je pro děti předškolního věku srozumitelným uměním, jejímž hlavním vyjadřovacím prostředkem je pohyb celého těla, mimika tváře a gestikulace. Jedná se o projev beze slov a je možné využívat imaginární či skutečné rekvizity. Další možností pohybové improvizace je tanec ve smyslu spontánního projevu, jež má velmi kreativní charakter. Při této činnosti je důležité dbát na to, aby děti vycházely ze svých osobních zkušeností a jejich pohyb byl vytvářen na základě individuální pohybové představy, nikoliv z předvedeného modelu. (Jenčková, 2002, s. 45, 136)

Pro to, abychom v dětském improvizacním projevu podpořili spontaneitu a zamezili kontrolovatelným a promyšleným pohybům, můžeme dětem nabídnout pomůcky, které děti inspirují k pohybovým projevům, jež by bez nich nikdy neudělaly. Jedná se například o šátky, stuhy, obruče, dětské hudební nástroje nebo jakékoliv předměty adekvátní pro tento typ činností. (Lišková, 2006, s. 83)

3.4 TANEC

Tanec jako nácvik jednoduché choreografie dle instrukcí se podílí nejen na rozvoji hudebnosti dětí, ale také obohacuje jejich estetické a emocionální vnímání. Taneční kreace v mateřské škole mohou být individuální, ve dvojicích nebo ve skupině, přičemž nejčastějším hromadným útvarem tance v mateřské škole bývá kruh. Taneční kroky a pohyby je třeba přizpůsobit věku dětí, jejich pohybovým možnostem a dosavadním zkušenostem. (Jenčková, 2002, s. 49) Základem taneční choreografie je vycházet z pohybových prvků, které děti už dobře znají, a k těmto prvkům se v procesu tvorby přidávají nové taneční pohyby, jež si děti teprve osvojí. Při vymýšlení taneční kreace je důležité věnovat pozornost výběru hudební skladby, aby dokázala děti zaujmout a nebyla příliš obtížná. (Kurková, 1981, s. 84)

Základem tance jsou lidové dětské taneční hry, které patří ke kulturním hodnotám našeho národa a propojuje se v nich hudba, pohyb a zpěv nebo řeč. Mezi nejoblíbenější a nejznámější taneční hry lze zařadit Kolo, kolo mlýnský, dále také Zlatá brána, Zajíček v své jamce nebo Točíme kolečko. Tyto písně se vyznačují jednoduchou melodií i nenáročným pohybovým doprovodem, a proto jsou děti schopné si osvojit zpěv i pohyb současně. Taneční choreografie může vzniknout také na základě obsahu písně, tedy pohybem lze kopírovat to, o čem se v písni zpívá. (Lišková, 2006, s. 84, 91)

Pohybové prvky, které zařazujeme do taneční kreace pro děti předškolního věku, musí být jednoduché a snadno zapamatovatelné. Za nejvhodnější lze považovat přísunné kroky vpřed a stranou, pohupy, podupy a točení. Také můžeme zařadit změny směru chůze a točení nebo jakékoliv jednoduché úpravy. Prvky by se měly ideálně opakovat a taneční choreografie by jich měla obsahovat pouze takové množství, které jsou děti schopné zvládnout se naučit a zapamatovat. (Lišková, 2006, s. 92)

3.5 SHRNU TÍ

Hra na tělo, pohybová improvizace a tanec tvoří jádro pro hudebně pohybové činnosti. Uvedeny jsou i instrumentální činnosti z důvodu zapojení jemné motoriky, i když v hudebních činnostech mají samostatné místo vedle činností hudebně pohybových. Tyto aktivity podněcují rozvoj dítěte zaměřený na hudbu a pohyb, který má přesah i do různých vzdělávacích oblastí. Kromě hudebně pohybového rozvoje dětí nesmíme opomíjet rozvoj emocionální, založený na emočním prožitku z průběhu jednotlivých činností, který je také velmi podstatný.

4 PRAKTICKÁ ČÁST

V této části textu se nacházejí jednotlivé aktivity hudebně pohybového charakteru, které jsou připraveny tak, aby dětem zprostředkovaly, co hudba zahrnuje a vyjadřuje. Následně se děti dozvídají, jakými způsoby se dá s hudbou pracovat, a zároveň jak důležitý je pohyb pro vnímání, interpretaci a znázornění hudby. Činnosti děti seznamují se základními hudebními nástroji, jejich charakteristickými znaky a rozdílnou barvou tónů. Dále se jim snaží přiblížit význam dynamiky, tempa a délky tónů. Děti si také mají možnost vyzkoušet tanec ve smyslu nácviku jednoduché choreografie dle instrukcí a hry zaměřující se na rozvoj tvořivosti a improvizace.

Aktivity byly realizovány v heterogenní třídě dětí ve věku 3-6 let a celkem ve třech po sobě jdoucích dnech. Třída nese název Sloníci a nachází se v dětské skupině v Plzni. Hlavní motivací všech činností příčná flétna, která ožije a stane se pro děti průvodcem světa hudby.

Následující kapitoly budou rozděleny do třech částí podle jednotlivých dnů, jenž každý bude mít svůj název a všechny činnosti určitého dne budou samostatně rozpracovány.

4.1 SEZNÁMENÍ S HUDEBNÍM SVĚTEM

Záměrem tohoto dne bylo seznámit děti s hudebními nástroji, jejich odlišnou barvou tónu a rozeznat výškové rozdíly tónů. Cílem bylo také děti adekvátně namotivovat na následující činnosti i dny. Aktivity jsou zaměřené na rozvoj hudební paměti, rozvoj hrubé i jemné motoriky a rozvoj sluchové diferenciaci. Tento den byl počet zúčastněných dětí šest, z toho tři byli chlapci a tři dívky.

4.1.1 MOTIVAČNÍ ČINNOSTI

Cíl činností: motivace dětí, rozvoj zrakové syntézy, seznámení s hudebními nástroji

Pomůcky: rozstříhané fotografie flétny, příčná flétna, dopis od flétny, noty

Obsah: hádanka o flétně, skládání obrázku, poslech hudby a příběhu

Průběh činností: Nejdříve jsem dětem pověděla hádanku: „Jsem vyrobená z kovu, mám stříbrnou barvu a lesknu se. Na mém těle jsou klapky a rozkládám se na tři části. Kdo jsem?“. Poté se děti samostatně rozdělily do dvojic a každá dvojice obdržela rozstříhanou fotografii příčné flétny (*Příloha 1*). Po jejím složení jsme si společně řekli, co se na obrázku nachází a

zopakovali si hádanku. Poté jsem dětem sdělila, že ve vedlejší místnosti byly slyšet zajímavé zvuky, tudíž se tam půjdu podívat. Děti zůstaly s pedagožkami ve své třídě a já zahájila hru na příčnou flétnu v sousední místnosti, kam se děti pomalu přesunuly. Po dohrání písně „Lyrical Suite“ od skladatele Yuri Dolzhikov (*Příloha 2*) následovalo povídání o příčné flétně, kdy měly děti možnost si ji prohlédnout, potěžkat a rozložit i složit všechny její části. Poté jsem dětem přečetla dopis od flétny (*Příloha 3*) a pomocí evokačních otázek jsem děti navedla, že k hudbě patří pohyb (tanec, hra na tělo, hra na dětské hudební nástroje) a také zpěv. Na závěr těchto motivačních činností jsem děti seznámila i s ostatními hudebními nástroji, které se ve třídě nacházely (*Příloha 4*).

Reflexe činností: Motivační činnosti naplnily svůj účel. Děti po celou dobu udržely pozornost, se zájmem poslouchaly a byly zvědavé, co bude následovat dál. Hádanku o příčné flétně neuhodly, s čímž jsem počítala, nicméně nedokázaly ani pojmenovat hudební nástroj nacházející se na obrázku, neboť se doposud s tímto druhem flétny nesetkaly.

Obrázek 2 Seznámení s příčnou flétnou

4.1.2 ROZEZPÍVÁNÍ A ZPĚV

Cíl činností: rozezpívání, rozvoj hudební paměti, rozvoj hrubé motoriky

Pomůcky: plastové míčky, příčná flétna, ozvučná dřívka, nástroje Orffovo instrumentáře

Obsah: rozezpívání pomocí hry, hádání známých písní, nácvik a zpěv nové písně

Motivace: „Flétnička si pro nás připravila písničkové hádanky, zkusíme je uhodnout?“

Průběh činností: Aktivita na rozezpívání se skládala ze dvou fází. V té první si každé dítě vybralo jeden barevný plastový míček, který samostatně začalo posílat po třídě. V průběhu kutálení míčku děti zpívaly: „Kutulu-lu-lu-luuu“ a tuto činnost několikrát opakovaly. Ve druhé fázi děti míček uchopily oběma rukama a snažily se ho vyhodit do vzduchu tak, aby ho poté chytily. Pokud se míček nedařilo chytit, nechaly ho samovolně spadnout na zem a následně ho sebraly. U toho děti dělaly zvuk takzvané meluzíny, tedy „Uuuuuuuu“. Pokud míček stoupal ke stropu, tak vydávaly pomocí svého hlasového ústrojí vyšší tón a v průběhu klesání míčku děti tón snižovaly (*Příloha 5*). Účelem těchto činností bylo zejména rozezpívání, ale také propojení vizuální představy s výškou tónu. Po této činnosti následovaly hudební hádanky. Na příčnou flétnu jsem zahrála melodii známých písní (Skákal pes, Běží liška k táboru, Travička zelená, Pec nám spadla) a děti hádaly jejich názvy. Pokud název uhodly, zazpívaly si danou píseň s doprovodem na dětské hudební nástroje a příčnou flétnu. Po této aktivitě jsem děti naučila písničku na přivítání (*Příloha 6*), která v sobě měla zakomponované i pohybové prvky. U pohybové části této písně jsem pomocí ozvučných dřívek udávala rytmus pohybu.

Reflexe činností: Činnost s míčky zaměřená na rozezpívání byla pro děti velice zábavná, s nadšením plnily pokyny a dokázaly se plně soustředit. Hádání známých písniček si děti také oblíbily, nicméně úspěšné byly spíše starší děti, které dokázaly uhodnout všechny písně. Při zpěvu a hře na dětské hudební nástroje se zapojily všichni, tedy i mladší jedinci a bylo zjevné, že jim aktivita přináší potěšení. U nácviku písně se děti poměrně za krátkou dobu naučily text, a proto bylo možné propojit zpěv s pohybem. Veškeré činnosti splnily svá očekávání i záměr.

Obrázek 3 Zpěv uhádnuté písně a hra na nástroje Orffovo instrumentáře

4.1.3 ROZLIŠOVÁNÍ BARVY TÓNŮ

Cíl činnosti: rozvoj paměti, rozvoj hrubé motoriky, rozvoj sluchové diference – rozlišování barvy tónů

Pomůcky: hudební nástroje: příčná flétna, kytara, xylofon, zobcová flétna; molitanová podložka

Obsah: Znázornění jednotlivých tónů konkrétním pohybem

Motivace: „Flétnička s sebou přivedla i své kamarády, poznáte, jaký je mezi nimi rozdíl?“

Průběh činnosti: Nejprve jsme společně s dětmi dospěli k tomu, že každý nástroj má jinou barvu tónu a procvičily jsme si rozeznávání a pojmenování hudebních nástrojů při jejich poslechu. Dále jsem dětem zadala úkol, že k jednotlivým hudebním nástrojům postupně přiřadíme konkrétní pohyb. Shodly jsme se na tomto znázornění určitého nástroje pohybem:

příčná flétna = tleskání, kytara = dupání, xylofon = výskok, klávesy = otočka okolo své osy. V této činnosti jsme postupovaly pomalu a postupně, aby si všechny děti byly schopné zapamatovat přiřazený pohyb. Já jsem byla po celou dobu schovaná za molitanovou podložkou, aby děti nerozeznávaly barvu tónu na základě zrakového vnímání.

Reflexe činnosti: Tato aktivita byla pro děti zajímavá, avšak mírně obtížná. I přes to, že všechny děti pochopily pravidla, bylo zjevné, že mladší jedinci spíše sledovali, jaký pohyb dělají ty starší, a na základě jejich rozhodnutí učinili stejně. Některé děti nerespektovaly molitanovou zábranu a snažily se přes ni pozorovat nástroje, což mírně rušilo průběh činnosti, neboť jsem je musela opakovaně napomínat. Příště bych tedy nechala nástroje zpočátku aktivity odkryté, aby na ně děti mohly nahlížet a zábranu bychom mohly použít až v průběhu. Také by bylo vhodné vyznačit prostor, za který děti již nesmí vkročit.

Obrázek 4 Znárodnění tónu pohybem, vysvětlování pravidel

4.1.4 ROZLIŠOVÁNÍ VÝŠKY TÓNU

Cíl činnosti: rozvoj sluchové diferenciaci – rozlišování výšky tónů, rozvoj hrubé motoriky

Pomůcky: příčná flétna, zobcová flétna, klávesy

Obsah: znázornění výšky tónu pohybem

Motivace: „Flétnička má pro vás úkol. Poznáte, jaký je rozdíl mezi těmito tóny?“ (d¹ a d²)

Průběh činnosti: Nejdříve jsme si s dětmi sedly do kroužku a na základě poslechu jsme si povídaly, jaký může být rozdíl mezi jednotlivými tóny. Vždy jsem zahrála na příčnou flétnu nízký tón a vzápětí vysoký tón. Poté jsem se děti ptala, jak bychom tyto dva rozdílné tóny mohly znázornit pohybem. Děti okamžitě dospěly k tomu, že nízký tón vyobrazíme dřepem a vysoký stojem na špičkách s rukama nad hlavou. Požádala jsem děti, aby se rozprostřely po místnosti a já tak mohla začít hrát různé tóny nejprve na příčnou flétnu, později na zobcovou flétnu a na závěr jsem přešla na klávesy. Děti poslouchaly jednotlivé tóny a pokoušely se je znázornit pomocí pohybu (*Příloha 7*).

Reflexe činnosti: Tato aktivita se velice vydařila. Děti ihned pochopily pravidla a bez problémů se zapojily i ti nejmladší jedinci. Starší děti dokázaly rozlišit všechny zahrané tóny bez ohledu na hudební nástroj, mladším se to podařilo s mírnou chybovostí.

Obrázek 5 Znárodnění vysokého tónu pohybem

4.1.5 HODNOCENÍ ČINNOSTÍ

Po ukončení poslední činnosti tohoto dne jsme se s dětmi sešly v kroužku a provedly slovní hodnocení všech činností. Ptala jsem se, zda je činnosti bavily a proč, dále co jim připadalo obtížné a jaké aktivity považují za příliš jednoduché. Odpovědi dětí byly všechny pozitivního charakteru a každé dítě popsalo svou oblíbenou činnost. Odpovědi byly různé, avšak všechny měly něco společného. Děti nejvíce bavily aktivity, které byly propojené s pohybem.

4.2 POZNÁVÁME KRÁSY HUDEBNÍHO SVĚTA

Záměrem tohoto dne bylo vysvětlit dětem význam dynamiky, tempa a délky tónů. Děti se prostřednictvím her seznamují s těmito pojmy a uvědomují si jejich důležitost. Kromě hudebně pohybových činností se v tomto dni objeví i přesah do výtvarné výchovy a na závěr si děti vyzkouší jednoduchou taneční choreografií. Tento den byl počet zúčastněných dětí osm, z toho pět byly dívky a tři chlapci.

Před zahájením hlavních činností tohoto dne jsme se s dětmi sešly v kruhu a zrekapitulovaly si předešlý den. Opět jsme se rozezpívaly pomocí barevných míčků (*Příloha 8*) a já dětem přečetla dopis od kouzelné flétničky (*Příloha 9*), jehož význam byl děti namotivovat na následující činnosti. V dopise nás flétna požádala o zpěv písničky na přivítání, a tak jsme jí vyhověly (*Příloha 10*).

4.2.1 PŘÍBĚH O DEŠTI – DYNAMIKA

Cíl činnosti: rozvoj citu pro dynamiku, rozvoj rytmického cítění, rozvoj jemné motoriky

Pomůcky: ozvučná dřívka

Obsah: Manipulace s ozvučnými dřívky, zesilování a zeslabování hry na ozvučná dřívka v návaznosti na příběh

Motivace: „Celý týden venku prší, co kdybychom si na ten déšť zahráli?“

Průběh činnosti: S dětmi jsme si sedly do kroužku a rozdaly jsme si ozvučná dřívka tak, aby každý měl v jedné ruce jedno. Poté jsem se děti zeptala, jestli je déšť pokaždé stejný, nebo se může nějakým způsobem lišit od těch ostatních. Děti odpovídaly a postupně dospěly k jednotnému názoru, že se u deště může lišit jeho intenzita, tedy také hlasitost, jakou lidé déšť vnímají. Následně jsem déšť přirovnala k hudbě, neboť i u ní se setkáváme s odlišnou hlasitostí přednesu. Po diskuzi následovalo vyprávění příběhu o dešti (*Příloha 11*). Současně s příběhem jsme ťukaly s dřívky o zem a hlasitosti našeho projevu jsme regulovaly v návaznosti na příběh. Při ťukání jsme střídaly ruce, a pokud jsem dětem pokynula, musely jsme se všichni rytmicky sjednotit.

Reflexe činnosti: Tuto činnost lze hodnotit jako více než uspokojivou. Přes mé obavy byly děti schopné přizpůsobit hlasitost projevu k vyprávěnému příběhu a nebyla jsem nucena je usměrňovat nebo přerušovat děj. Všechny děti pochopily zadání a dokázaly se plně soustředit.

Obrázek 6 Příběh o dešti

4.2.2 PŘÍBĚH ČÁRY – TEMPO

Cíl činnosti: vnímání změny tempa, vyjádření tempa pohybem, rozvoj jemné i hrubé motoriky, podpora imaginace, rozvoj tvořivosti

Pomůcky: příčná flétna, bílé papíry formátu A4, pastelky, voskovky

Obsah: Tvoření imaginárních čar, přenesení tempa na papír pomocí jedné čáry

Motivace: „Víte jaký je rozdíl mezi těmito dvěma melodiemi?“ (*improvizovaná hra rychlé a pomalé melodie*) „Flétnička si vás chce opět vyzkoušet, dokážete rozeznat pomalou melodii od té rychlé.“

Průběh činnosti: Tato aktivita se skládá ze dvou částí. Ta první se odehrávala ve třídě, kde jsme s dětmi stály tak, aby měl každý okolo sebe dostatek prostoru na pohyb. Já jsem začala hrát improvizovanou melodii na příčnou flétnu, přičemž jsem různě měnila rychlost přednesu, a děti se pokoušely melodii ztvárnit pomocí imaginární čáry, kterou znázorňovaly rukou (*Příloha 12*). Pokud můj přednes byl pomalý, jejich tah rukou byl také pomalý.

V případě že se melodie zrychlovala, nabíral na rychlosti i pohyb dětí. Jejich ruka se mohla hýbat všemi směry, nahoru, dolů, do stran a bylo možné zapojit i tělo. V druhé části této činnosti jsme se přesunuly ke stolu a každé dítě obdrželo bílý papír formátu A4 a měly možnost si vybrat barvu pastelky nebo voskovky. Poté jsem děti namotivovala, že se pastelka jen jako přilepí k papíru a po celou dobu hraní příčné flétny se nesmí odlepit. Smysl byl stejný, akorát pouze tentokrát jsme již měly možnost vidět výsledek čáry, která dělala linii v závislosti na tempu melodie. Na závěr jsme si ukázaly vzniklé výtvořky, a pokud dítě chtělo, tak nám mohlo sdělit, co mu obrázek připomíná (*Příloha 13*).

Reflexe činnosti: Tato aktivita děti zaujala, neboť se s tímto typem činnosti dosud neseťkaly. Považuji za vhodné, že byla činnost rozdělena na dvě části, děti tak dostaly dostatečný prostor pro pochopení zadání a mohly se adekvátně seznámit s aktivitou. Realizace druhé části činnosti se vydařila, nicméně u některých dětí se výtvarný projev překlenuj v nekontrolovatelné čmárání. Děti měly ze svých výtvořů radost a téměř všichni spolupracovaly při popisování svého obrázku.

Obrázek 7 Příběh čáry – znázornění tempa

4.2.3 DÉLKY TÓNŮ

Cíl činnosti: rozlišování délky tónů, rozvoj hrubé motoriky, vnímání délky tónů pomocí pohybu

Pomůcky: lano, příčná flétna

Obsah: pohybové znázornění délky tónů

Motivace: „Kouzlená flétnička má pro vás další úkol, nebo je to soutěž? Nechala nám tady nápovědu, říká vám něco *Cukr, káva, limonáda, čaj rum bum?*“

Průběh činnosti: S dětmi jsme si nejprve připomněly hru „Cukr, káva, limonáda, čaj, rum, bum“ a poté jsem se jich zeptala, zda poznají, jaký je rozdíl mezi dvěma tóny, které jsem zahrála na příčnou flétnu. Jeden tón byl dlouhý a druhý krátký. Vzápětí jsme se rozestavěly po třídě tak, aby děti byly na jednom konci místnosti a já s příčnou flétnou na druhém. Vysvětlila jsem, že ve chvíli, kdy jsem otočená zády a zahraji tón, tak po dobu jeho znění se děti ke mně přibližují chůzí (ne během), až přestanu hrát a otočím se, děti se nesmí pohnout. U koho jsem zaznamenala, že se hýbe, byl vyslán zpět na startovní čáru (*Příloha 14*).

Reflexe činnosti: Tato aktivita sklidila veliký úspěch, děti z ní byly nadšené a chtěly ji hrát neustále dokola. Vzhledem k tomu, že děti nerespektovaly pravidlo „neběhat“, nakonec jsem se přestala otáčet zády a zůstala jsem po celou dobu v pozici čelem k dětem, abych je mohla v průběhu usměrňovat. Jelikož tato změna stále nepomohla, rozhodla jsem se, že děti mohou chodit pouze tzv „mravenčím krokem“, tedy klást chodidlo těsně před to druhé. Toto ozvláštnění splnilo účel a hra mohla bez komplikací pokračovat.

Obrázek 8 Pohybové znázornění délky tónů

4.2.4 TANEČEK PRO KOUZLENOU FLÉTNIČKU

Cíl činnosti: nácvik jednoduchého tance dle instrukcí, vnímání hudby, relaxace, rozvoj hrubé motoriky, rozvoj rytmického cítění

Pomůcky: obruč, píseň, reproduktor

Obsah: relaxace, nácvik taneční choreografie

Motivace: „Zatancujeme naši kamarádce kouzelné flétničce taneček?“

Průběh činnosti: Tuto činnost jsem zahájila relaxací. Dětem jsem rozdala polštáře a pokynula jsem jim, aby si našly vhodné místo na odpočinek. Poté jsem pustila skladbu „*Allegretto non Troppo – Allegro molto vivace*“, na kterou budeme později tancovat a nastal čas na relaxaci (*Příloha 15*). Po zastavení skladby jsem se dětí ptala, jaké měly z hudby pocity a zda si všimly nějakých rozdílů při poslechu. Dospěly jsme k názoru, že ve skladbě je zjevná radikální změna tempa a po této diskuzi jsem zahájila nácvik choreografie (*Příloha 16*). Nejdříve jsem dětem ukázala první pohyby a následně je spojila s hudbou. Děti se ke mně ihned přidaly a postupně jsme přidávaly další pohyby.

https://www.youtube.com/watch?v=bES46W-uxxo&ab_channel=bubblykings

Reflexe činnosti: Tento nácvik choreografie se opravdu vydařil. Z důvodu rychlého tempa skladby, jsem byla nucena upravit rychlost přehrávání, ale jelikož jsem tak učinila s předstihem a plánovaně, byla jsem adekvátně připravená na realizaci aktivity. Děti velmi rychle pochopily souvislost některých pohybů s jednotlivými úryvky skladby (například střídání nízkého a vysokého tónu jsme znázornily dřepem a vzpřímeným stojem s rukama nad hlavou) a později již ani nepotřebovaly mé nápovědy. Přesto že realizace aktivity probíhala bez potíží, nepodařilo se nám naučit celou choreografii, proto jsme se rozhodly ji dokončit následující den.

Obrázek 9 Taneček pro kouzelnou flétničku

4.2.5 HODNOCENÍ ČINNOSTÍ

Po skončení poslední aktivity jsme se s dětmi sešly v kroužku a pokládala jsem jim otázky, které byly zaměřené na to, jak se jednotlivé činnosti dětem líbily, jestli měly nějakou konkrétní oblíbenou aktivitu a z jakého důvodu. Dále jestli byly nějaké činnosti méně oblíbené nebo zda dětem něco nešlo. Děti měly k dispozici usměvavý a zamračený emotikon, kterým mohly vyjádřit svůj vztah k uplynulým aktivitám. Dozvěděla jsem se, že nejlépe hodnocenou aktivitou byla hra na rozeznávání délky tónů a závěrečný tanec.

Obrázek 10 Hodnocení pomocí emotikonů

4.3 SEZNÁMENÍ S IMPROVIZACÍ A ROZLOUČENÍ S KOUZLENOU FLÉTNIČKOU

Hlavním cílem tohoto dne bylo seznámit děti s pohybovou a taneční improvizací, která byla realizována ve spojitosti s hudbou. Těmito činnostmi se u dětí podporuje rozvoj představivosti, tvořivosti a mají vliv na celkový hudební i motorický vývoj dětí. Tento den byl počet zúčastněných dětí osm, z toho byli tři chlapci a pět dívek.

Před zahájením improvizčních aktivit jsme se s dětmi sešly v kruhu a slovně si zopakovaly činnosti z předešlého dne. Na rozezpívání jsme použily opět plastové míčky (*Příloha 17*) a přečetla jsem dopis od kouzlené flétničky (*Příloha 18*) a na její žádost jsme jí zazpívaly naši písničku na přivítání (*Příloha 19*), čímž byl zahájen poslední den v hudebním světě.

4.3.1 ZVÍŘECÍ IMPROVIZACE

Cíl činnosti: pohybová improvizace, rozvoj hrubé motoriky, vnímání hudby, postřeh

Pomůcky: obruče, příčná flétna, text příběhů

Obsah: pohybové znázornění zvířete v návaznosti na děj příběhu

Motivace: „Pojďme si zahrát na zvířátka!“

Průběh činnosti: Tato aktivita se dělí na tři části, přičemž každá část se věnuje improvizaci na konkrétní zvíře. Dětem jsem prozradila, že budeme pohybově ztvárňovat želvy, ryby a ptáky a ke každému zvířeti jsme si přiřadily jednu skladbu, která charakterizuje jeho vlastnosti (například k želvě jsme přiřadily pomalou hudbu). Vzápětí jsem dětem vysvětlila, že jejich úkolem je pohybovat se v návaznosti na to, co uslyší v příběhu. Poté jsem pustila hudbu přiřazenou k želvám a začala o nich vyprávět příběh (*Příloha 20*).

https://www.youtube.com/watch?v=4Tr0otuiQuU&ab_channel=andrearomano

Po jeho skončení se děti proměnily v ryby a já zakomponovala do této improvizace i jedno pravidlo. V případě, že v průběhu vyprávění děti uslyší tón příčné flétny, znamená to, že jsou ryby v ohrožení a urychleně plavou do bezpečí svého korálu (obruče). Pustila jsem hudbu a zahájila čtení příběhu o rybách (*Příloha 21*).

https://www.youtube.com/watch?v=YHjNjyrO-G0&ab_channel=BerlinPhilharmonicOrchestra-Topic

Poslední část aktivity byla zaměřená na pohybovou improvizaci ptáků, proto jsem dětem pokynula, aby se proměnily v ptáky všech druhů, pustila hudbu a začala jsem vyprávět příběh o ptácích. (*Příloha 22*). U ptáčků platilo stejné pravidlo, akorát už jim nehrozilo nebezpečí, nýbrž je flétnička pouze svolávala do hnízda.

https://www.youtube.com/watch?v=Gc9ed03C52g&ab_channel=BorodinQuartet-Topic

Reflexe činnosti: Tato aktivita patřila k jedněm z nejvíce oblíbených. Děti naprosto dokonale zvládly ztvárnění zvířat dle své představy, a dokonce jsem ani nezaznamenala, že by nějaké dítě hledalo inspiraci u druhého spolužáka. Všechny děti se dokázaly plně soustředit na poslech vyprávěného příběhu, který se pro ně stal pouhým průvodcem a nápovědou. Jelikož se nejmladší chlapec začal bát ve chvílích, kdy ryby byly v ohrožení a musely se schovat do korálů, bylo nutné okamžitě změnit motivaci. Ptákům tedy už žádné nebezpečí nehrozilo a tón flétny pouze svolával ptáky do svých hnízd. Chlapec se ihned uklidnil a spokojeně pokračoval v činnosti.

Obrázek 11 Želvy

4.3.2 OBR A VÍLA

Cíl činnosti: rozvoj představivosti a tvořivosti, improvizace, rozvoj jemné a hrubé motoriky, vnímání hudby, rozvoj rytmického citění

Pomůcky: nástroje Orffova instrumentáře, barevné šátky

Obsah: Zachycení citového výrazu skladby pomocí pohybu

Motivace: „Svět hudby je tak trochu kouzelný, a proto v něm můžeme narazit na kouzelné bytosti. Znáte například víly a obry?“

Průběh činnosti: Děti se nejdříve rozdělí na dvě skupiny: obry a víly. Obři si vyberou nástroj z dětského Orffova instrumentáře, který je jim nejvíce sympatický, a každá víla si vezme barevný šátek. Pustíme hudbu, a pokud hraje strašidelná hudba obsahující krátké a nízké tóny, tak se pohybují obři a víly jsou schované. Ve chvíli, kdy se hudba změní, objevují se vysoké tóny flétny a melodie je jemnější než ta předešlá, na scénu přicházejí víly a obři se stahují do ústraní. Takto se to po celou dobu střídá, pouze na závěr písně se oba typy hudby prolnou a v tuto chvíli se mohou pohybovat víly i obři zároveň. Při improvizaci mohou děti dělat libovolné pohyby, víly využívají šátky jakýmkoliv způsobem a totéž platí pro obry a jejich dětské hudební nástroje (*Příloha 23*).

https://www.youtube.com/watch?v=yMmOc61JN6A&ab_channel=Am%C3%A1lkaK.T%C5%99ebick%C3%A1

Reflexe činnosti: Děti při této aktivitě nepostrádaly dobré nápady, originalitu, ani úsměv na tváři. Improvizace je velmi zaujala a získala si jejich pozornost. Děti prostřednictvím této činnosti měly možnost znázornit své aktuální pocity a skvěle se jim dařilo zachytit citový výraz skladby pomocí pohybu. Po skončení aktivity se děti dožadovaly opakování s vyměněnými rolemi, s čímž jsem jim vyhověla. Pouze jeden chlapec, který je nejmladší ze třídy a stále u něj nebyla dokončena adaptace, se odmítl této činnosti zúčastnit. Jeho rozhodnutí bylo respektováno a byly mu nabídnuty náhradní aktivity u stolu.

Obrázek 12 Obři a vřly

4.3.3 ZAKONČENÍ ČINNOSTÍ A ROZLOUČENÍ S KOUZELNOU FLÉTNIČKOU

Po činnostech zaměřených na improvizaci jsme si s dětmi zopakovaly taneční choreografii z předešlého dne a doučily se poslední zbylé pohyby. Poté následovalo hodnocení, které jsme uskutečnily v kroužku, a tentokrát jsem využila pomocné kartičky znázorňující emoce a ptala jsem se dětí, jak se v jednotlivých aktivitách cítily (*Příloha 24*). Většina dětí použila emoci spojenou s radostí, některé k radosti přiřadily i vztek nebo smutek z důvodu, že jim něco nešlo. Jiné děti zase použily emoci strachu, neboť se v průběhu nějaké činnosti trochu bály. Všechny tyto zpětné vazby byly pro mne velice přínosné.

Následně jsem dětem přečetla dopis od flétničky na rozloučenou (*Příloha 25*) a rozdala jim diplomy (*Příloha 26*), které slouží jako upomínka, že svět hudby je pro každého z nás a neměly bychom na něj zapomínat.

4.4 REFLEXE

Všechny činnosti byly vytvořeny a realizovány tak, aby na sebe navazovaly, a byla tak dodržena základní dějová linie příběhu o flétně. Děti nebylo potřeba nějak výrazně motivovat na jednotlivé aktivity, neboť hlavní motivací pro ně byla sama příčná flétna a svět hudby, který jsme společně navštěvovali. Veškeré činnosti byly přiměřené věku dětí, jejich schopnostem i dovednostem a v průběhu realizace byly respektovány a naplňovány jejich individuální potřeby. Hlavním záměrem těchto aktivit bylo propojení hudebních a pohybových činností tak, aby se podněcoval kvalitní hudebně pohybový rozvoj dětí předškolního věku. Dovoluji si uvést, že uvedený záměr byl naplněn, jednotlivé činnosti se vydařily, děti pochopily všechna zadání a bez problému a s chutí spolupracovaly.

ZÁVĚR

V této bakalářské práci jsem vytvořila soubor obsahující hudebně pohybové činnosti, který jsem realizovala ve vybrané dětské skupině v Plzni. Jednotlivé aktivity byly vytvořeny tak, aby vycházely z poznatků obsažených v teoretické části, které byly přeneseny do praktické roviny předškolního prostředí. Pomocí propojení pohybu a hry na příčnou flétnu se mi podařilo dětem zprostředkovat aktivní prožívání hudby. Snažila jsem se využít své zkušenosti, protože hudbě a pohybu se věnuji dlouhá léta a v průběhu realizace činností jsem v dětech dokázala vzbudit zájem a touhu po poznání těchto dvou oblastí.

V teoretické části jsem se zabývala pojmy, které souvisejí s rytmem, dále zde byl popsán hudební, motorický i emoční vývoj dítěte od prenatálního do předškolního období a poslední kapitola se zabývá propojením hudby s pohybem těla. V této tematické posloupnosti byly vytvořeny i hudebně pohybové aktivity nacházející se v praktické části. Nejdříve byly dětem pomocí hudebních nástrojů objasněny jednotlivé hudebně výrazové prostředky se základními složkami rytmu a prostřednictvím instrumentálních skladeb v kombinaci s příčnou flétnou se děti seznámily s hudební i pohybovou improvizací a naučily se jednoduchou taneční choreografií.

Praktická část obsahuje popis zmíněného souboru činností se zaměřením na hudebně pohybový rozvoj dětí. Už jeho samotnou tvorbu, realizaci a úspěšné výsledky, které jsou vyhodnoceny v reflexi činností, lze považovat za naplnění hlavního cíle této bakalářské práce. Částečnou motivací při tvorbě těchto činností pro mě byla jedna z pedagožek zmiňované dětské skupiny, která do své vzdělávací nabídky zařazuje pouze základní hudební aktivity a nevyužívá jich příliš často, neboť má s hudbou velmi malé a negativní zkušenosti, které ovlivňují její postoj k výuce. Zúčastňovala se jako pozorovatel realizace aktivit a poskytovala mi zpětnou vazbu. Činnosti hodnotila jako inspirativní a pro děti velmi přínosné.

Při realizaci zmíněných aktivit jsem považovala za podstatné pozitivní reakce dětí, z nichž jsem mohla usoudit, že je práce s hudbou zaujala, byla pro ně poutavá a zábavná. Vzhledem k tomu, že bylo možné u dětí pozorovat rychle se vyvíjející a prohlubující vztah k hudbě a

jejímu vnímání, lze dojít k závěru, že byl záměr činností naplněn i v postojové a hodnotové oblasti.

Psaní této práce pro mne bylo velkým obohacením v oblasti propojení hudby s pohybem. Díky hlubšímu proniknutí do tohoto tématu jsem získala mnoho cenných poznatků, které budu moci uplatnit během budoucí práce s dětmi v mateřské škole, nebo během vedení mého dětského hudebního kroužku.

Věřím, že obsah této bakalářské práce může sloužit také jako inspirace pro ostatní pedagogy mateřských škol, kteří si nejsou jistí, jakým způsobem s hudbou pracovat, nebo se chtějí pouze obohatit o poznatky i zkušenosti a ozvláštnit tak svou vzdělávací nabídku.

RESUMÉ

Bakalářská práce se zabývá hudebně pohybovým rozvojem dětí předškolního věku. V teoretické části se nachází podrobné vysvětlení pojmu rytmus ve všech možných významech a obsaženy jsou i jeho základní složky a popis hudebně výrazových prostředků. V této části se také objevuje popis hudebního i motorického vývoje dětí a propojení hudby s pohybem těla pomocí hry na tělo, pohybové improvizace a tance. V praktické části se zaměřujeme na vytvoření hudebně pohybových činností pro děti v předškolním věku, které jsou následně realizovány a reflektovány.

SUMMARY

The main aim of this bachelor thesis is to elaborate on the melodic-movement development of preschool children. The theoretical part contains a detailed definition of the concept of rhythm in all its possible meanings and emphasizes also its fundamental components as well as a description of musical means of expression. In such part, the author included characterization of children's melodic and motor skills development and its connection between music and motion through body percussion, movement improvisation, and dance. The practical part focuses on creating musical-movement activities for preschool children, which are subsequently implemented and reflected.

SEZNAM LITERATURY

DRÁBEK, Václav. *Stručný průvodce hudební psychologií*. Praha: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2004. ISBN 80-7290-161-3.

FRANĚK, Marek. *Hudební psychologie*. V Praze: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0965-7.

HAVLÍČKOVÁ, Ladislava. *Biologie dítěte: rané fáze lidské ontogenéze*. Praha: Karolinum, 1998. ISBN 80-7184-644-9.

HURNÍK, Ilja a Petr EBEN. *Česká Orffova škola*. 2. vyd. Praha: Supraphon, 1982.

JANEČEK, Karel. *Hudební formy*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1955.

JENČKOVÁ, Eva. *Hudba a pohyb ve škole*. Hradec Králové: Tandem, 2002. ISBN 80-903115-7-1.

KODEJŠKA, Miloš a Hana VÁŇOVÁ. *Hudební výchova dětí předškolního věku*. Praha: SPN, 1989. ISBN 80-7066-035-X.

KOUBA, Václav. *Motorika dítěte*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 1995. ISBN 80-7040-137-0.

KURKOVÁ, Libuše. *Dětská tvořivost v hudbě a pohybu: pro lidové školy umění: didakticko-metodický text pro 1. stupeň hudebních a tanečních oborů lidových škol umění*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1981. Odborná literatura pro veřejnost.

KURKOVÁ, Libuše. *Hudebně pohybové hry v mateřské škole: učebnice pro 3. roč. studujícího oboru Učitelství pro mateřské školy na středních pedagogických školách*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1989. Učebnice pro střední školy (Státní pedagogické nakladatelství).

LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2006. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-1284-0.

LIŠKOVÁ, Marie. *Hudební činnosti pro předškolní vzdělávání*. Praha: Raabe, c2006. ISBN 80-86307-26-3.

- POLEDŇÁK, Ivan. *Stručný slovník hudební psychologie*. Praha: Supraphon, 1984. ABC (Supraphon).
- POŠ, Vladimír. *Perspektivy Orffovy školy v hudební výchově: sborník studií*. Praha: Supraphon, 1969. Comenium musicum (Supraphon).
- SEDLÁK, František. *Hudební vývoj dítěte: analytická studie*. Praha: Supraphon, 1974. Comenium musicum (Supraphon).
- SEDLÁK, František a Hana VÁŇOVÁ. *Hudební psychologie pro učitele*. Praha: Karolinum, 2013. ISBN 978-80-246-2060-2.
- SKORUNKOVÁ, Radka. *Základy vývojové psychologie*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2013. ISBN 978-80-7435-253-9.
- ŠIMANOVSKÝ, Zdeněk. *Hry s hudbou a techniky muzikoterapie ve výchově, sociální práci a klinické praxi: [soubor cvičení a hudebně-terapeutických činností pro děti i dospělé]*. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-264-5.
- TICHÁ, Alena. *Učíme děti zpívat: hlasová výchova pomocí her pro děti od 5 do 11 let*. Vyd. 3. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0648-4.
- VÁGNEROVÁ, Marie a Lidka LISÁ. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Vydání třetí, přepracované a doplněné. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2021. ISBN 978-80-246-4961-0.
- VÁŇOVÁ, Hana. *Didaktika hudební výchovy ve studiu učitelství pro 1. stupeň ZŠ*. Praha: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2020. ISBN 978-80-7603-156-2.
- ZEZULA, Jiří a Olga JANOVSÁ. *Hudební výchova v mateřské škole: (metodika): učebnice pro 2. až 4. ročník studijního oboru Učitelství pro mateřské školy na středních pedagogických školách i pro praxi učitelek mateřských škol*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1987. Učebnice pro střední školy (Státní pedagogické nakladatelství).

SEZNAM INTERNETOVÝCH ZDROJŮ

Jemná a hrubá motorika. *Speciální pedagogika: školské poradenské zařízení SPC a zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků* [online]. 2015 [cit. 2023-04-26]. Dostupné z: <https://www.specialni-pedagogika.cz/jemna-a-hruba-motorika/>

Carl Orff. *Česká Orffova společnost* [online]. COPYRIGHT © [cit. 2023-04-26]. Dostupné z: <http://www.orff.cz/cs/CarlOrff>

SALVET, Václav. *Orffův Schulwerk v české hudební výchově: Možnosti využití principů Orffova Schulwerku jako prostředku rozvoje hudebnosti školních dětí*. Praha, 2008. Dizertační práce. Univerzita Karlova v Praze.

You Tube: Violin Concerto in E minor, op. 64: Allegretto non troppo - Allegro molto vivace by Mendelssohn [online]. Google LLC [cit. 2023-04-26]. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=bES46W-uxxo&ab_channel=bubblykings

You Tube: Beethoven - Moonlight Sonata (FULL) [online]. Google LLC [cit. 2023-04-26]. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=4Tr0otuiQuU&ab_channel=andrearomano

You Tube: Tchaikovsky: The Sleeping Beauty (Suite), Op. 66a, TH 234 - Panorama (andantino) [online]. Google LLC [cit. 2023-04-26]. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=YHjNjyrO-G0&ab_channel=BerlinPhilharmonicOrchestra-Topic

You Tube: String Quartet No. 1, Op. 11: III. Scherzo - Allegro non tanto e con fuoco [online]. Google LLC [cit. 2023-04-26]. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=Gc9ed03C52g&ab_channel=BorodinQuartet-Topic

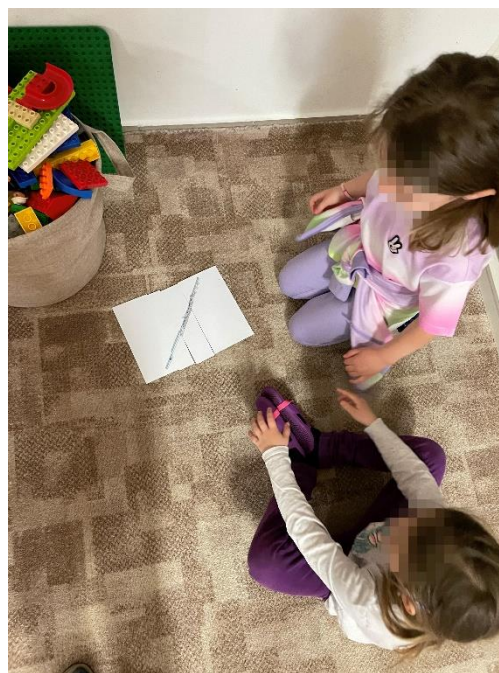
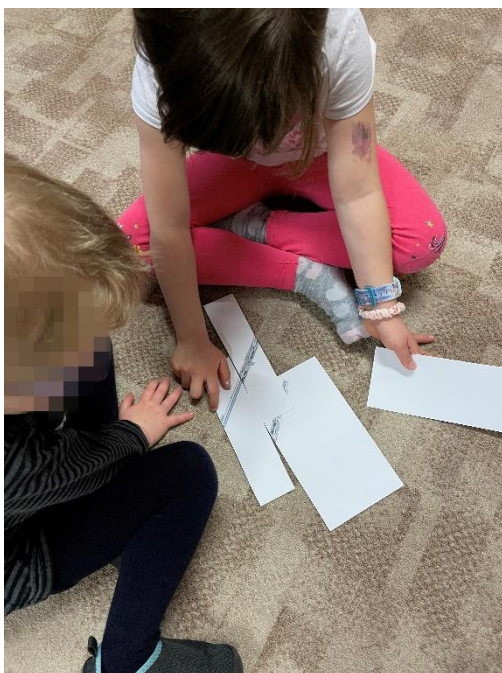
You Tube: Amálka K. Třebická - Obr a víla [online]. Google LLC [cit. 2023-04-26]. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=yMmOc61JN6A&ab_channel=Am%C3%A1lkaK.T%C5%99ebick%C3%A1

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek 1 Znaménka crescendo a decrescendo, zdroj: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Crescendo-decrescendo.svg	11
Obrázek 2 Seznámení s příčnou flétnou	35
Obrázek 3 Zpěv uhádnuté písně a hra na nástroje Orffovo instrumentáře	37
Obrázek 4 Znázornění tónu pohybem, vysvětlování pravidel	38
Obrázek 5 Znázornění vysokého tónu pohybem	40
Obrázek 6 Příběh o dešti	42
Obrázek 7 Příběh čáry – znázornění tempa	44
Obrázek 8 Pohybové znázornění délky tónů	45
Obrázek 9 Taneček pro kouzelnou flétničku	47
Obrázek 10 Hodnocení pomocí emotikonů	48
Obrázek 11 Želvy	50
Obrázek 12 Obři a víly	51

PŘÍLOHY

I. Příloha 1 – Skládání obrázku přičné flétny

II. Příloha 2 – Noty Lyrical Suite

35

Lyrical Suite   **Лирическая сюита**

THE SONG   ПЕСНЯ

Ю. ДОЛЖИКОВ
Yu. DOLZHIKOV

Flute

Moderato $\text{♩} = 84$

mf

p   *mp*

mf   *f*   poco rit.   *f*

mf   *p*

III. Příloha 3 – Dopis od flétny (seznámení)

„Já jsem příčná flétnička, která se za vámi přišla podívat do školky a přišla jsem ze svého světa. Je to svět hudebních nástrojů. Víte, co to jsou hudební nástroje? Které tam patří? Přivedla jsem s sebou i své kamarády (kytara, ukulele, xylofon, klávesy, zobcová a příčná flétna). Představte si, že v našem hudebním světě mluvíme úplně jinou řečí než vy lidé. Víte, jaká to je? Ó ano, naší řečí je hudba a my se dnes do světa hudby společně podíváme.“

IV. Příloha 4 – Seznámení s ostatními hudebními nástroji

V. Příloha 5 – Rozezpívání s míčky

VI. Příloha 6 – písnička na přivítání (text + noty)

„Pojďme zpívat písničku, pro tu naši flétničku. Popřejem jí hezký den, ať je nám tu pěkně všem. Prosíme tě flétničko, zahraj ještě maličko. Lá, lá, lá, co teď řekne nám? - skákejte, dupejte, tleskejte, běhejte, plácejte do steh.“

Pojeď-me zpi-vat pís-mič-ku pro tu ma-ší flet-mič-ku.
Po-pře-jem jí hez-ky' den, ať je máám tu pěč-mě všem.
Pro-si'-me tě flet-mič-ko, za-hraj ješ-tě ma-lič-ko.
Lá'-lá'-lá' co teď řek-me máám?

VII. Příloha 7 – Rozlišování výšky tónu

VIII. Příloha 8 – Rozezpívání s plastovými míčky

IX. Příloha 9 – Dopis od kouzelné flétničky

„Ahoj děti, včera jste mi udělaly ohromnou radost! Dokázaly jste splnit všechny úkoly, které jsem vám zadala, a to mě moc potěšilo. Ale dneska ráno jsem se probudila velmi, ale velmi smutná. (*Otázka, proč může být smutná*) Já jsem totiž zapomněla, jak zní ta vaše krásná písnička, kterou jste mi včera zpívaly na přivítání. (*jak bychom to mohli vyřešit, aby ta flétnička nebyla smutná?*) Myslíte, že byste mi ji mohly zazpívat dneska znovu, abych si vzpomněla? (*zpěv písni*) Dneska vás čekají další úkoly, které jsem si pro vás připravila a moje kamarádka Natálka se s vámi dnes znovu vydá do světa hudby. Tak hodně štěstí!“

X. Příloha 10 – Zpěv písničky na přivítání

XI. Příloha 11 – Příběh o dešti

„Venku se zvedá vítr a začínají kapat malé kapičky deště. Zatím je jich tak malinko, že bychom je dokázali spočítat. (*jemné ťukání dřívěk o zem*) Ale kapek deště najednou přibývá, zrychlují a jsou hlasitější víc a víc, až se najednou promění v silný a prudký déšť. (*Hlasitější ťukání*) Z nenadání do toho začínají třískat blesky a jdou slyšet hromy, přišla bouřka!!! (*Nejsilněji*) Z ničeho nic, bouřka odchází a zase začíná kapat jen slaboulinký déšť. (*opět jemně*) Ten nakonec taky přestane a slyšíme jen, jak po chodnících tečou potoky vody. (*hlazení koberce dlaněmi*)

XII. Příloha 12 – Příběh imaginární čáry

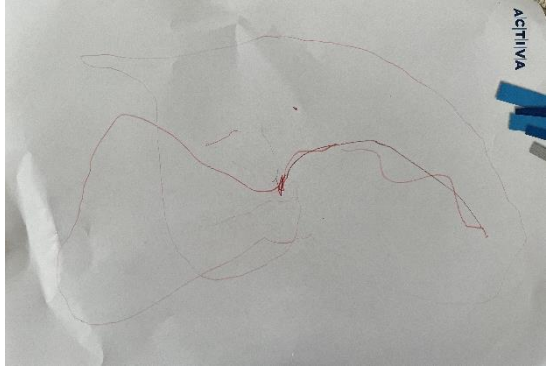
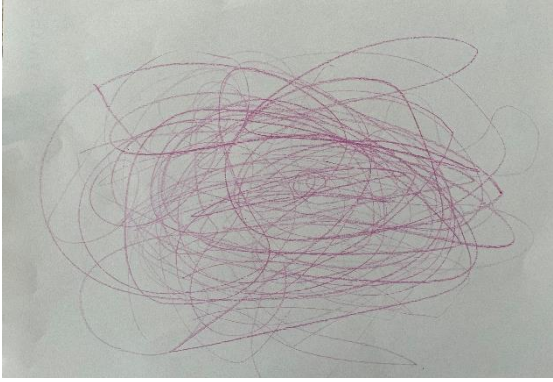
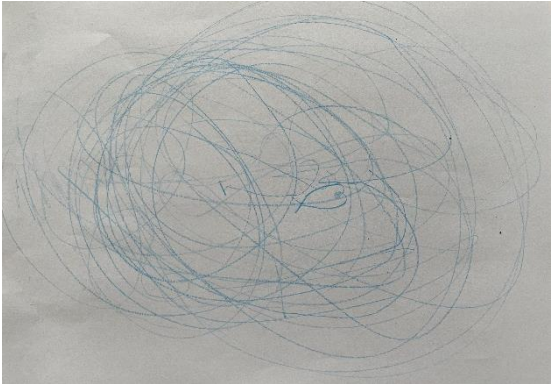
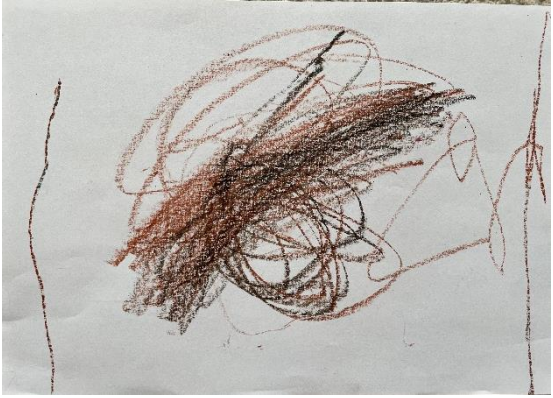
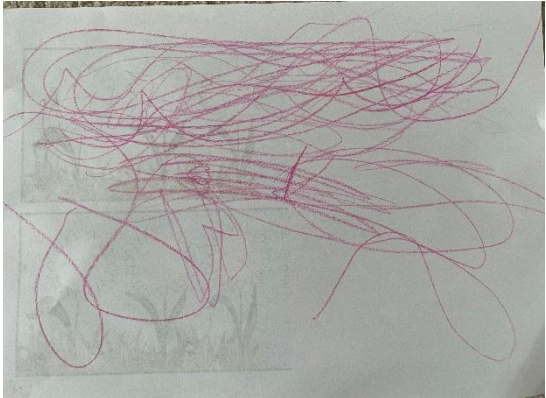
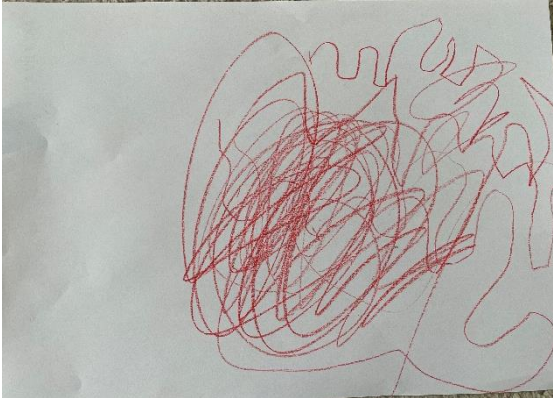

XIII. Příloha 13 – Příběh čáry, výtvarné znázornění

XIV. Příloha 14 – Pohybové znázornění délky tónů

XV. Příloha 15 – Skladba „*Allegretto non Troppo – Alegro molto vivace*“ – relaxace

XVI. Příloha 16 – Taneční choreografie

0:30-0:40 min – Ze dřepu se pomalu zvedáme do stoje jako květina a uděláme kruh rukama.

0:40-0:58 min – Postupujeme směrem k obruči, utvoříme kruh a chytíme se za ruce.

0:58-1:05 min – 3x zadupání na 3 výrazné tóny, následně zatřepeme rukama, další 3 kroky + zatřepání.

1:05-1:10 min – Pomalu se schováme do dřepu a zase se vytáhneme nahoru.

1:10-1:17 min – Poskoky na místě + máváme rukama nad hlavou, udělat dřep, stoj, 3x tlesknout.

1:17-1:23 – Opakování: Poskoky + máváme rukama nad hlavou, udělat dřep, stoj, 3x tlesknout.

1:23-1:30 min – Chytíme se za ruce, chůze po kruhu

1:30-1:34 min – Držíme se za ruce, vlníme jimi

1:34-1:40 min – Opakování: Poskoky + máváme rukama nad hlavou, udělat dřep, stoj, 3x tlesknout. Na závěr úklona a potlesk.

XVII. Příloha 17 – Rozezpívání s plastovými míčky

XVIII. Příloha 18 – Dopis od kouzelné flétničky

„Ahoj děti! Moc ráda vás zase vidím. Včera jste dokázaly splnit úplně všechny úkoly, které jsem vám zadala, a to mě tak moc potěšilo, že jsem spolu se svými kamarády pískala a hrála až do dnešního rána. Vzpomínáte si kdo jsou moji kamarádi? (*xylofon, klávesy, kytara, ukulele, zobcová flétna*) Jste připraveni plnit dneska další úkoly? Jestli ano, tak proto, aby to bylo možné se s mojí kamarádkou Natálkou opět vydáte do světa hudby. Přeju vám hodně štěstí! A předtím než začnete, moc vás prosím, abyste mi zazpívali tu vaši krásnou písničku.“

XIX. Příloha 19 – Zpěv písničky na přivítání

XX. Příloha 20 – Skladba + příběh o želvách

Název skladby: Moonlight sonáta – Beethoven

Příběh: „Želva je velice pomalé zvíře. Chodí po 4 nohou a táhne na svých zádech těžký krunýř (*ukážte, jak moc je těžký*). Želva jde krok za krokem a u toho hledá kousek salátu, do kterého by se zakousla. Kouká na jednu stranu, na druhou, ale místo salátu narazí na kámen! Poleká se a stáhne se do krunýře. Opatrně, velice nejistě vylézá, protože má hlad a konečně zahlédne salát. Snaží zrychlit svůj krok, ale nejde jí to moc dobře. Konečně je u salátu a s chutí se do něj pustila. Jídlo jí unavilo, zavírají se jí oči a pomalu se vrací do krunýře.“

XXI. Příloha 21 – Skladba + příběh o rybách

Název skladby: The Sleeping Beauty (Suite), Op. 66a, TH 234 - Panorama (andantino) .
Tchaikovsky

Příběh: „Tyhle rybičky žijí v mořské vodě. Plavou si zvesela ze strany na stranu, nahoru a zase dolů a někdy plavou okolo svých korálů jen tak pro radost. Udělají jedno kolečko a zase plavou dál. Rybičky se rády potkávají se svými kamarády, vždycky se dotknou ploutvičkou a znovu plavou dál. **(flétna)** Masožravá ryba chtěla ulovit rybky. Rybky pomalu vyplouvají z korálu a řekly si, že se proplavou pořádnou rychlostí, takže plavou rychle jako blesk všemi směry. **(flétna)** Rybičky opět vyplouvají ze svého korálu, a protože dostaly hlad, začnou okusovat skálu, na které rostou řasy. **(flétna)** Rybičky se jsou zase potkat s nějakým kamarádem a dotknou se s ním ploutvičkou. A ještě s dalším kamarádem a dalším a dalším. Nakonec se rybičky unaví, zaplují do svých korálů a jdou spát.“

XXII. Příloha 22 – Skladba + příběh o ptácích

Název skladby: String Quartet No. 1 in D Major, Op. 11: III. Scherzo. Allegro non tanto e con fuoco

Příběh: Tihle ptáci si zvesela poskakují po zemi, protože konečně začíná jaro! Po chvíli rozpřáhnou křídla a letí vzhůru do oblak. Mávají svými dlouhými křídly a najednou. **(flétna)** Rychle se schovají do hnízda, to byl zlý orel. Vyletí z hnízda a sednou si na větvíčku. Z větve stromu najednou uvidí na zemi žízalu, a tak letí co nejrychleji to jde, aby ji ulovili. A šup! Podařilo se! **(flétna)** Honem do hnízda. Ptáčci se chtějí proletět s kamarádem, najdou si tedy dvojici, chytí se za křídlo a letí spolu dál. **(flétna)** Teď si ptáci řeknou, že udělají hada, takže se všichni spojí a chytí se za křídla. To je krása! Ptáčci se ale hodně unavili tím létáním, a tak se vrací do svého hnízda, usadí se tam a jdou spát.

XXIII. Příloha 23 – Obři a víly

Hudba: Amálka K. Třebická – Obr a víla

XXIV. Příloha 24 – Hodnocení pomocí kartiček znázorňující emoce

XXV. Příloha 25 – Dopis od flétničky na rozloučenou

„Zdravím vás moji milí kamarádi! Během těchto třech dní, kdy jsem za vámi chodila do školky jste mi ukázali, jak moc jste šikovní a co všechno dokážete! Užili jsme si spolu spoustu zábavy a za to vám moc děkuji! Na rozloučenou mám pro každého diplom, který vám bude vždycky připomínat, že HUDBA JE VELKÁ ZÁBAVA A KAŽDÝ Z VÁS SE MŮŽE DO SVĚTA HUDBY KDYKOLIV ZNOVU PODÍVAT. Doufám, že se ještě někdy uvidíme, ale teď už se s vámi loučím a ahooooj!“

XXVI. Příloha 26 – Diplomy

